

СЛОВО ПРОСВІТИ

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ТИЖНЕВИК

19 (448), 8—14 травня 2008

● ДО 140-РІЧЧЯ “ПРОСВІТИ”

ЩАСЛИВА, ЩО НАРОДИЛАСЯ УКРАЇНКОЮ

В історію просвітянського руху вписано сузір'я імен талановитих українців, які будили національну свідомість, підтримували українську мову і культуру, пропагували духовну спадщину народу. “Просвіта” у всі часи була осередком національного життя, і її діяльність у різних сферах — науковій, культурно-освітній, популяризаторській — приваблювала багатьох, хто усвідомив себе справжнім українцем. До них належить і кременчуцька просвітняк Тамара Гупало.

Тамара ГУПАЛО,
член “Просвіти”,
м. Кременчук Полтавської обл.

Родом я з Шевченківського краю. Народилася в Смілі Черкаської області. У війну мої батьки переїхали з дітьми у Веселий Кут Кіровоградської області. Тут серед чудової природи, поблизу Чорного лісу, минули мої дитячі та юнацькі роки.

Любов до природи, рідної землі передалася мені від далеких предків — землеробів-оріів. Мій дідусь, орендуючи ґрунт у пана, перетворив його на райський куточок. Посадив з дітьми великий садок. На одному дереві росло кілька сортів яблук чи груш. Щеплення робив власноруч. Від батька він отримав у спадок скриню книг із землеробства та садівництва. Листувався з Іваном Мічурінін. А скільки квітів росло в саду! Особливо багато було сортів троянд. Мама розповідала, як вони оберігали диких тварин, у зимові місяці підгодовували їх. Звірі, не відчуваючи страху перед доброзичливими людьми, підходили до їхньої садиби. Пригадувала, як цілий виводок лисичок спускався до них з гірки, ніби пустотливі діти. Про ставлення Гупалів до природи можна писати поеми.

Тож, мабуть, не випадково після закінчення Веселокутської семирічної школи я вступила до Знам'янського агролісомеліоративного технікуму. Після закінчення три роки працювала бригадиром-агролісомеліоратором. Кажуть, що людина, яка посадила хоч одне дерево, не даремно прожила на світі. Я ж залишила на землі не одну лісову смугу.

Невдовзі я стала студенткою Черкаського педінституту, який закінчила з відзнакою. Деякі події в моєму студентському житті стали знаковими, сприяли моєму формуванню як свідомої українки.

Пам'ятаю, в обласному театрі йшов концерт найкращих колективів Черкащини. Добродушний контролер пропустив мене на балкон без стільців, де вже було кілька знайомих студенток із нашого гуртожитку, які, як і я, прибули з колгоспу. Стоячи, слухали ми пісні та поезії про Леніна, партію, комсомол, про щасливе життя, яке дала нам радянська влада. Святова музика поклонила переповнений зал. Та ось урочисто-офіційну частину концерту змінила народна пісня. Полюнули мелодій-

Богдан Ткачик. “Корифеї землі подільської” — Соломія Крушельницька, Михайло Бойчук, Лесь Курбас, Богдан Лепкий”. 1992

ні звуки оркестру, і на сцену впливали в українських національних строях стрункі дівчата, виконуючи хоровод “Марина”. Мені завжди були милі наші народні пісні, більшості з яких, навіть жартівливим, притаманні відтінки суму. Наспівувала їх мама, ровесниці. Та й Україна без пісні немислима. Але цього вечора “Марина” настільки зачарувала мене неземною мелодією, яка яскраво променилася романтикою української минушини, що я відчула себе в іншому світі. Може, то відгукнувся голос крові моїх запорізьких предків, а може, мотиви Шевченкових поезій про славу козачину, що, спливши у пам'яті в ці хвилини, нав'яли таке видиво. Не знаю. Та бачила я не сцену, а квітучу галявину в зелених обіймах гаю, на якій дівчата вели танок, перенеслися у ті часи, коли вони ще втішались козацькою волею, первозданими звабами рідної природи та високоморальними звичаями. Замріяний гай, мальовнича галявина і дівочий хоровод — усе творило незабутню симфонію краси. Хоч я стримана, але мимоволі вирвалися слова:

— Чи є щось на землі краще за українську пісню, за наших дівчат, за мою Україну? Я щаслива, що народилася українкою!

Моє останнє слово збіглося з гучними оплесками, якими зал вітав артистів. Аплодувала щиро і я. Та коли оглянулася, то побачила, що коло мене нікого нема. Мабуть, студентки мої слова сприйняли як крамолу і вирішили зникнути, щоб не бути свідками

“неблагонадійних” висловлювань. А вже не годилося у той час виявляти більше любові до рідної Батьківщини, ніж до спільної Родни. Це вже пахло націоналізмом.

Попри естетичні уподобання, я ще вважала себе наскрізь советською і, напевно, забула б про цей випадок. Та невдовзі стався другий.

У вихідні я поїхала до батьків у село. Відвідала колишню однокласницю, яка завідувала місцевою бібліотекою і навчалася заочно. А в бібліотеці був ремонт. Книжки стосами стояли на підлозі. Один із томів Леніна впав і лежав розгорнутими сторінками до підлоги. Я підняла, змела порох і почала читати.

“Телеграмма. Саратов. Пайкесу

...Временно советую назначить своих начальников и расстреливать заговорщиков и колеблющихся, никого не спрашивая и не допуская идиотской волокиты...

Ленин, 22. 08. 1918”

Якось не відразу зрозуміла зміст, та в душу проникла гіркота. Прочитала знову і відчула себе окраденою. Невже той, про кого з малих літ наслухалася, що це найчесніша, найсправедливіша і найгуманніша людина, міг давати “советы” вбивати без “волокиты” невинних людей? Може, це якась помилка, подумала. Читаю інші телеграми. А там — “повесить”, “взять за ложников”, “запереть в концлагерь” і т. ін. В одній рекомендується у прифронтовій

Закінчення на с. 6

РОЗДУМИ ПРО УКРАЇНСЬКЕ ВІЙСЬКО

3

МОВА ЄДИНА

7

ТАЄМНИЧИЙ БУНКЕР СТАЛІНА

8–9

ПЕРЕГУК СЕРДЕЦЬ ЧЕРЕЗ 63 РОКИ

13

**Добровільні пожертви
“На Кобзареву Церкву”:
МБФ “Українська Родина”
Р/р № 26045200145101
в Подільській філії АКБ “Київ”,
МФО 320401 ЗКПО 21709106**

“Слово тривкіше за тюрму, воно нас із вами переживе, ним можна наново засіяти і народ, і час, і саму історію”.

З БЛОКНОТА ПИСЬМЕННИКА

На щастя чи нещастя, літератури виявилось достатньо, аби мої уявлення потроху обростали документами, наче тілом, поступово наближаючись до реальної картини минулого, замальовуючи у ній порожні місця, формуючи грубу плоть історії, у якій поволі починає пульсувати кров. Бачила її обриси так, ніби зріз колишнього світу був відгороджений лише тонким склом, він проявлявся і проявлявся, не відаючи сорому і страху, дозволивши мені стати мимовільним свідком.

Читала спогад за спогадом, і часто земля втікала з-під ніг, бо я сподівалася всього, крім написаного. Ясна річ, усвідомлювала вже тепер своїм спокушеним численними потрясіннями розумом: людина — страшна істота, і від неї можна очікувати найдивніших несподіванок. І це з подиву вартою легкістю довело життя на мій власній, не зовсім традиційній і достатньо болючій біографії.

Як і багатьох інших, мене було не раз грубо і цинічно обдурено, зраджено, скривджено, обсміяно, дуже часто з торжествуючим усміхом усунуто з дороги. Як і чимало інших потерпілих, усе те пам'ятаю і, загалом, давно не вірю людям. Проте, зрозуміло, існували і конкретні випадки, на них цей закон не цілком поширювався, тоді дозволяла собі приємно обманюватися. Але для зовсім невеличкої групи близьких, які стали мені дорогими, не залишала підстав для фальші, уникала конфліктів, створюючи певні умови, за яких безпристрасний закон зради був майже неможливим або відсувався на невизначений період.

Розумію, що існувало багато причин у час, інколи схожий на кінець світу, аби до рядів повстанців прилипли службісти, енкаведисти, професіонали розколу; в одній із наукових розвідок навіть просочилися дані секретних архівів: агентів було понад сто тисяч — по кілька у кожному селі чи загоні, тобто цілком досить, аби під маркою війська опору чинити безліч звірств, бо сільський люд дуже довірливий і надмір віруючий, а у масштабах невеличкого хутора чи району важко пройти школу підлості, якщо не брати до уваги дрібні побутові прикраси — відорати сусідову межу чи перебити півневі, що порпається у ваших огірках (а вони ледве-ледве посходили), ногу. Ну, може, ще вкрасти яких пару снопів кукурудзянки, і то не сразу пригадаю, чи часто це траплялося у нашому селі.

Але заздрості, а надто постійної тяги до панування, бо, за висловом філософів, «Істина і неістина йдуть рука до руки, а за ними приховані життєві сили і воля до влади», вже надвилася.

Колись запитала одного славного актора, вродливого, незлобивого і дуже світлого, де він бере матеріал для створення таких чорних, внутрішньо повторних людей. Цілком несподівано він відповів:

— Інколи зазираю в себе.

Хоч би як там було, мої знання про людину склалися настільки, що від них уже неможливо відмовитися. Тобто довго вимовляю лишень одне: я повірила багатьом спогадам уцілілих повстанців і не можу з цим нічого вдіяти. Мене спочатку довго нудило, наче від крові, яка просочувалася з рядків, міг бути токсикоз. Дуже добре бачила образу кожного автора, справдливую, може, завелику, довжиною в життя, бо саме про життя у ній і йшлося. А також, маючи певну фантазію і порівнюючи цифри, уявляла, скільки людей такі історії ще написало б. Але перечитавши, що знайшлося, тепер знаю: світ тоді справді став пеклом. А в пеклі кожен урядовав, як умів, і рятувався, як міг.

Фото Гната БУРМИ

Теодозія ЗАРІВНА

«ВЕРБОВАЯ ДОЩЕЧКА»

Уривок з роману

На той час існувало багато судів, часом подвійних і потрійних: судили німці, судили червоні партизани, судили енкаведисти і судили повстанці. Я ж не збираюся нікого засуджувати. Хоч би тому, що Той, хто над нами, не рекомендує перебирати чужі функції на себе. Втім, кожен із цих судів був жорстоким і здебільшого закінчувався смертю винного (або й зовсім невинного, бо і найменша група мала свої установлені поняття провини, лише кара залишалася визнаною всіма).

Життя в той час втратило усіляку цінність лише тому, що кінець траплявся на кожному кроці. Це для суддів. А для підсудних існування завжди залишалося єдиною вартісною у світі річчю.

У такий спосіб ніби хочу виправдати наступні повороти власної історії. Але й на це не маю права, бо існували поза моєю волею, і навіть залишивши на папері, не збуду ані доблесті, ані провини, бо що за відвага записати чужі свідчення чи мамині розповіді, коли свистить гірський вітер у погано причинені двері й рипить старою смерекою за кілька кроків від хати:

“Звіддавна, як тільки пропав сніг і термін, ним визначений, сплив, нас, мов диких печерних звірів, охопив порив рвати усе, що в'язало із землею, ризик став гострим і неминучим, кріівка давила неймовірно, змушувала задихатися не лише від нестачі повітря, а й від безвиході, від можливості щохвилини загинути. Мабуть, нас виштовхувала сама доля.

Змиритися зі смертю виявилось неважко. Незмірна втома висує з людини радість життя, дає їй якийсь нетутешній зір, особливу виняткову оптику. Дивно, але вона не пропадає з роками, навіть якщо тобі пощастить після всього лишитися на цій землі: надходить момент, і звідкись, із середини очного яблука, а може, із надір затаєної свідомості, спливає отой фільтр, і проти нього всі скарги земні — тлін. Ти ніби дивишся із глибини колишнього схрону, час вертається назад, і нема на це все ради.

Однієї смоляної темної передпівночі на подвір'ї фуркнула і змовкла полуторка — вантажівка. Шофер приїхав по Козячу маму, аби везти її за кахлем, який виробляли на маленькому заводик у передгір'ї Карпат. Чи не було ближче,

Фото Олеса Дмитренка

чи колір не підходив — але така сила влади. Поки господарина годувала гостя і помічника борщем, ми тихо перебралися у кузов і прикрилися брезентом, який лежав під ногами. Чи знав водій, що везе насправді, чи й не здогадувався, але до світанку ми загальмували незмірно далеко від рідних місць. Машина спинилася, важко гукнувши, і Козяча мама голосно попросила шофера, аби провів її по потреби, бо сама боїться. Я лишень усміхнулася — чи існувало щось у світі, чого б ця жінка злякалася?

Вони подалися вбік і щезли за густими кущами. Ми тихенько зісковзнули з протилежного борту і шаснули у мокру півтемряву, заверши, поки наша рятівниця на решті вийшла з лісу, нарікаючи на шаргавицю і ранковий холод, легко вскочила у кабінку, тоді притюпав і шофер, гучно висякавшись, хряснув дверима, і вантажівка натужно захрипіла, рушаючи з місця. Світло за нею ще трошки поблимає поміж деревами і, поволі підстрибуючи, щезло. Нарешті ми лишилися самі: Мирон, Орест, Гроза і я, а ще Боже благословення, на яке сподівалися.

Зараз, коли весна вже відчувалася невідворотно, повітря для нас було ознакою волі (хоч волею і не пахло, інакше чого ж ми краліся ногами від села до села, пошукуючи лінію центрального зв'язку), нова дійсність суворо втискала у дорогу нам землю — люди потроху викидали з минулого життя все небезпечне, а тут знову, наче привида з тамтого світу, — ці останні герої, із небезпекою власної й чужої загибелі саме тоді, коли, здавало-

ся, вмирати вже безглуздо, коли врівноважився трохи народ, коли ці москалі не такі вже й страшні, якщо тихо сидіти. Мир так само разний, як і війна. Він швидко охоплює позосталих щасливчиків життя і не хоче відпускати. Але я не мала образи ні на кого.

Сама земля, з якої ми вилізли, дала нам можливість відчутти, як пахне темрява, коли навіть напад голоду і болячок здавався не таким докучливим, коли, всупереч голосові розуму і набитим тюрмам, обставинам і небезпекам, що склалися і чатували за черговим плотом, ми мали б втішатися кожною хвилиною, бо ті хвилини цідилися тонко і поволі, підсушуючи десь своє джерело, так ніби хтось

римували безконечних стресів і псувалися, мов зношені механізми.

Ми розуміли, що життя незворотно змінилося, що все, чого ми прагнули, пропало і виривається безжалісно і безповоротно не тільки з рідного кам'янистого і глинистого ґрунту, а й із повітря, що всі наші найкращі хлопці вмерли за дурно, не звювавши ані України, ані навіть свідомості своїх земляків, які тепер важко дихають і на нашій футерка, і на мокрі чоботи, і навіть на сліди, які залишаються на подвір'ї.

Хоч я також кривила душею. У маленькій хатині з вишитими рушниками, в якій ми днювали, бо ногами йшли, господарі голосили за нами, ніби на похороні, досі чути їх-

— Пам'ять нам не відкриє церкви, не заспіває коляди, не помереться за померлого... Попередні забирали мову, а ці — серце.

— А ви вчіть дітей, хай контрбандою переносять правду. Молоді житимуть довше, в них вкладете ваше життя, вашу душу, вашу науку... Слово тривкіше за тюрму, воно нас із вами переживе, ним можна наново засіяти і народ, і час, і саму історію... Жодне жорстоке ставлення не існує довго. Завжди знайдуться люди й обставини, які допоможуть йому сконатися...

Мирон говорив спокійно і негучно, господарі стихали і блискучими очима дивилися на нього, мов на Месію. На світі вже давно був мир і спокій, і нікому, крім нас, тимчасових щасливчиків і останніх із мотіган, не треба було йти в ніч, щоби здолати якихось кілька кілометрів до мети, якої нема, або пропасті. Ми усвідомлювали свою винятковість, просидівши немало літ у кріівках різного масштабу й роду, і наша боротьба тепер полягала в обдуренні ворога, адже ані гебісти, ані агенти у жодній довідці не подали нас як загиблих достеменно. І це насторожувало всю пошукову систему советів і не давало нам розслабитися ані на мить, хоч ми збивали їх з пуття, як могли.

Проте мета у нас була — залишити мене у безпеці, а Миронів з хлопцями пробиватися через кордон. Покинути дитину зовсім я не могла. Ніякі слова не діяли: ані про долю вітчизни, ані про накази командування, чула їх всяких багато і мала достатньо розуму, аби бачити все власними очима, а не зором старшого за званням. На мені не було стільки регалій і грівих, щоб комуністи аж постановили розстріляти, хоч ніхто до кінця не мав жодної певності, тим більше дружина полковника. Але сумнівів я відганяла. А Мирона нічого іншого, крім кулі, не чекало. Це розуміли всі.

Може, через те, що залишки непокірних потроху вилловлювали: з кожним роком полювання на повстанців ставали дедалі витонченішими і хитрішими, пастки вдосконалювалися, люди зникали, як чорний березневий сніг, лиш темрява, наша мати, напинаючи покров над землею і притримуючи, мов умисно для нас, дощ чи мокрий весняний сніг, давала можливість якійсь групці вцілілих пробиватися лісами у нетрі майбутнього, аби не зоставити слідів. Але ще не все було втрачено, ще сотні й сотні кріівок та бункерів останніх борців вилуплювалися з весною, зв'язок ще існував, і в ту межову хвилину перед його знищенням ми проходили і проходили, мов на шнурку над прірвою, і в тому майже неймовірному балансуванні, фантастичному та нереальному, і крилася причина того, що ще жили, що дійшли так далеко, і Бог нас боронив”.

ЩАСЛИВА, ЩО НАРОДИЛАСЯ УКРАЇНКОЮ

Закінчення. Поч. на с. 1

смузі гнати все неозброєне населення на кулемети противника. Ось таким був цей “самый человечный человек”, якого сьогодні вихвалюють комуністи.

Цей день став переломним у моїй свідомості. Ні, дисиденткою я не стала, але полуда з очей спала. Тверезо почала оцінювати все, що раніше сприймала без сумніву. Згадувала розповіді матері про мого дядька Дениса Гупала, який прибув у село з Балт-флоту переконаним більшовиком, а зіткнувшись із советською дійсністю, розгулом терору, прозрів, став отаманом Чорного лісу і загинув за волю й незалежність рідної землі. Усе це мама розповідала під великим секретом. Говорила про те, як їх двічі розкуркулювали, вигнавши багатітну сім’ю з хати, про страхіття Голодомору, свавілля сільських активістів, що збиткувалися над нею, посилаючи на найгіршу, найтяжчу роботу в колгоспі. Не обминула й нас, дітей, класова ненависть будівничих більшовицького ладу. У п’ятому класі вчитель-партфункціонер майже кожен урок розпочинав, гнівно звертаючись до мене: “Чого на мене так дивишся?” Він був одним із тих, хто розкуркулював мамину родину, виганяючи роздагнених на мороз, по-звір’ячому переслідував і тероризував малолітніх братів. Доводилося всякого зазнати, ще й бути вдячними, що нас виховують, а не вивозять у Сибір. Мовчали люди, остерігалися одне одного, щоб за необережне слово не опинитися на Соловках. Терпляче звалили малороси — українців було винищено — до большевицького імперського ярма. Сподівалися, що все зміниться на краще. Тим більше, що від з’їзду до з’їзду партія обіцяла нарешті добробут,

а дотеперішні негаразди і страждання народу приписувала різним культам і можновладцям, які нібито відхилялися від лєнінського курсу політики партії. А діячі культури й літератури (більшість) разом із партійними пропагандистами оспівували “щасливе” життя народу, привчали гірке сприймати солодким. Так поступово формувався гомо советікус. Такою ставала, відганяючи власні сумніви, і я.

Знаковою подією в моєму студентському житті було знайомство з поезією Василя Симоненка — одного з найталановитіших поетів-шістдесятників, виразника прагнень рідного народу. Мені не поталанило бути на зустрічі з поетом, яку організували для студентів філологічного факультету. Розповідали, що поводився Василь скромно. І лише коли один із присутніх студентів передав записку, в якій прохав пояснити, яку Україну поет мав на увазі, читаючи вірш “Задивляюсь у твої зіниці”, він палко відповів, що Україна у нього одна. Василь, мабуть, і сам не підозрював, якою любов’ю і шаною користувалася його поезія у студентській молоді. Вірші переписували, вивчали напам’ять — особливо заборонених на той час “Монархів”, “Браму” та інші.

Після закінчення навчання разом з чоловіком, а пізніше із сином я десять років працювала у гірському селищі Лопухове, неподалік Усть-Чорнянського лісокомбінату. Там познайомилася з освіченими, близькими мені за духом людьми різних національностей, які запропонували вступити у комуністичну партію. Я сумнівалася. Мені доводили, що можна бути чесною людиною і в безчесному світі, наводили приклади поліпшення добробуту простих людей. Звідки ж мені тоді було знати, що для мого доб-

робути “трудилися” тисячі політичних в’язнів на золотих копальнях, лісопвалах і, хоч як парадоксально звучить, на будовах комунізму від Колими до Мордовії в надзвичайно важких умовах. І серед них — цвіт української еліти: Василь Стус, Євген Сверстюк, В’ячеслав Чорновіл, Левко Лук’яненко, брати Горині та багато інших відомих і безіменних борців за права людини.

1975 року ми переїхали до Кременчука. Пізніше, за роки незалежності України, я намагалася більше дізнатися про поетів і письменників діаспори, твори яких в Союзі було заборонено і які розкрили мені очі на всі безчинства, що відбувалися в більшовицькій імперії. Особливо вразили вірші Євгена Маланюка. Поет прагнув, щоб український народ не залишився “без роду-племени”, щоб країну не роз’їла іржа “малоросійщини”, щоб “старший брат” не зросійщив самобутнього українського етносу. Особливо вплинули на формування мого світогляду, націоналістичних переконань провідники ОУН А. Мельник, Є. Коновалець, О. Ольжич, а також твори І. Багряного, Т. Осьмачки, У. Самчука, О. Теліги та інших. Ці величні постаті стали для мене взірцем служіння Вітчизні. Нарешті відкрили засекречені архівні документи НКВС, матеріали літературних фондів, які дали змогу з’ясувати страхітливу сутність тоталітарної системи. Завдяки письменникові Р. Ковалю дізналася про героїчну смерть свого дядька Д. Гупала і його побратимів у Лук’янівській в’язниці. Відтоді стала по-іншому дивитися на історію України, на навколишній світ.

Позбувшись сумнівів, 1994 року вступила до Організації Українських Націоналістів (ОУН М), яку в Кременчуці очолив Д. Демидюк.

“Лише українська національна ідея може забезпечити захист державних інтересів України”.

СВЯТО ПИСАНКИ

Зоя ШАЛІВСЬКА, заступник голови об’єднання “Просвіти” м. Конотопа, член НСЖУ

У Конотопському Центрі дитячої та юнацької творчості відбулося свято писанки, на яке завітали учні міських шкіл.

На свято принесли свої роботи діти, що займаються писанкарством давно. Тут виставлено і писанки відомої майстрині Оксани Тарасенко, що навчає цього мистецтва школярів. Вона веде заняття з розпису в недільній школі при Підлипській УПЦКП св. Миколая. Церква повертає свою давню традицію бути осередком культури й духовності, адже ще в XVII ст. при ній діяла братська парафіяльна школа, хори.

У залі було багато книжок з писанкарства, альбоми колекції писанок різних українських земель. Прослухавши розповідь про історію писанки, її символіку, діти починають опановувати мистецтво розпису. А майстриня пані Оксана вчить тримати писачок, дає поради. І з’являються на білому яечку прадавні символи. Гордо і впевнено почуваються учні школи № 7, гуртківці-писанкарі. Вони допомагають своїм одноліткам, діляться досвідом. А ще діти дізналися про Свято Великодня, вчилися складати пасхальний кошик. З дітками був і настоятель Свято-Миколаївської церкви отець Олександр та директор Конотопської благодійної організації “Світанок” Любов Лисенко. Саме за активної участі конотопських благодійників, що тісно співпрацюють з міжнародним фондом “Українська родина”, багато зроблено для національно-патріотичного виховання школярів. І це свято організували і профінансували благодійники.

ВЕСНЯНОК СПІВАЛИ В ОДЕСІ

В’ячеслав БОКОВ

Напередодні Великодня в Центрі болгарської культури в Одесі відбувся фестивал веснянок, організований Одеським обласним об’єднанням товариства “Просвіта” та Інтелектуальним форумом України. У фестивалі взяли участь самодіяльні та професійні фольклорні колективи Одещини, які показали глядачам різноманіття народних традицій.

У переповненому залі з яскравими програмами виступили українські колективи: фольклорний ансамбль “Весняночка” (керівник А. Вапняр), ансамбль народного танцю “Юнга” (керівник заслужений працівник культури України В. Акішин), народний ансамбль “Чорне море”, народний ансамбль української пісні “Червона калина”, вокальний ансамбль “Мандрівка”, музичний театр-студія “Ерміта”, хореографічний ансамбль “Карамельки”. Сотні глядачів тепло вітали кожен виступ учасників свята.

Для того, щоб захід відбувся на високому рівні, величезних зусиль доклала відома одеська просвітянка Е. Шапкіна.

Наприкінці фестивалю від імені товариства “Просвіта” голова Одеського обласного об’єднання О. Степанченко вручив усім учасникам дипломи та подарунки.

Микола ФЕДОРИШИН, культуролог, голова Рівненського ОО ВУТ “Просвіта”

Традиційно щороку на Рівненщині на третій день Великодня відправляють панахиду за загиблими вояками УПА в урочищі Гурби Здолбунівського району. Богослужіння провів Митрополит Рівненський і Острозький Євсей. Тут розпочато будівництво Пантеону Героїв, діє Свято-Воскресенський православний чоловічий монастир УПЦ КП.

На святому місці зібралося близько двох тисяч осіб зі Здолбунівського району, сусідніх районів та сіл області, були представники Тернопільщини. Після панахиди відбувся мітинг-реквієм, в якому взяли участь керівники області, науковці, громадсько-політичні діячі, інтелігенція. У концерті звучали повстанські пісні.

Цьогоріч минає 64 роки з часу найбільшого та найтривалішого бою Української Повстанської Армії з військами НКВС. Гурбенський бій відбувся у квітні 1944 року на межі сучасних Рівненської (Здолбунівського, Дубенського й Острозького районів) та Тернопільської (Кременеччина та Шумщина) областей.

Тоді радянсько-німецький фронт уже перекинувся на захід і зупинився під Бродами. У тилу радянської армії опинилися значні з’єднання УПА, які вели кровопролитну боротьбу з німецько-фашистськими окупантами. Тисячі боїв відбулися на Волині, в яких повстанці завдали ворогові матеріальних та людських втрат.

Зі звітів, які стали доступні історикам, відомо, що радянські війська розраховували оточити групу УПА-Південь в лісах на території Кременецького, Шум-

ського, Мізоцького районів, щоб повністю її ліквідувати. З початку квітня війська НКВС почали оточувати відділ південної групи УПА-Північ (Військова округа “Богун” під командою Петра Олійника — “Енея”) та з’єднання УПА-Південь під командуванням Василя Кука — “Лемеша”. Сили повстанців разом з мобілізованими неозброєними селянами становили неповних 5 тис. бійців. Чисельність бойових відділів не перевищувала 3—3,5 тис. вояків у складі куренів “Сторчака”, “Мамая”, “Вира” або “Докса”, “Непитайла”, “Бувалого”, “Довбенка”, “Залізняка” і сотень “Панька”, “Яструба”, “Андрія”, чоти “Чорногори” і відділу охо-

БИТВА ПІД ГУРБАМИ

рони штабу під командуванням “Гармаша”. В арсеналі південної групи УПА було дві батареї гармат різних систем і кілька мінометних ланок, окремі курені мали на озброєнні ПТР. Сили НКВС, за різними даними, від 20 до 35 тис. осіб: чотири бригади, частини Червоної армії, авіація, бронепоезди, 15 легких танків, полк кінноти. Літаки використовували для розвідки, щоб виявити скупчення підрозділів УПА. Отже, порівняно з кількістю бійців УПА, сили НКВС переважали всемоєро.

Наступ розпочався 21 квітня. Удари наносили з півночі, сходу та півдня. Вранці 23 квітня радянські війська, озброєні гарматами, танками та літаками, зайняли позиції навколо гурбенських лісів на лінії Обгів—Острого—Шумськ—Кременець. У підлісних селлах Антонівці, Анд-

шквалу, ворог утік. Перший наступ було відбито. Після короткої перерви радянські війська за допомогою танків, піхоти та кавалерії почали нову атаку вже на всіх відтинках оборони повстанців. Відтинок командира “Яструба”, не витримавши натиску, почав відступати, не маючи змоги повідомити бійців “Сторчака”. Услід за “яструбцями” почали відступати й відділи “Залізняка”, які були запасною лінією “сторчанівців”. Внаслідок цього ворог прорвався на південний відтинок та оточив бійців “Сторчака”. Тут у нерівному бою загинули курінний “Сторчак”, четверо старшин та 60 повстанців.

Тим часом повстанці створили другу лінію оборони.

Бій тривав на всіх відтинках оборони, і тільки ввечері радянським військам вдалося оточити понад 1,5 тис. повстанців у так

званий “Гурбенський котел” та захопити Гурбенську гору.

Під умілим керівництвом командира Василя Кука бійці УПА почали в трьох напрямках прориватися до Дерманського лісу. Ціною неймовірних зусиль та втрат, передусім серед неозброєних цивільних мешканців навколишніх сіл, повстанці витримали натиск ворога й зуміли прорвати кільце оточення. Курені “Довбенка” та “Бувалого” відійшли в Суразькі ліси; курінь “Мамая” прорвався на північ і перейшов залізничний шлях Здолбунів—Шепетівка; відділи “Ясена” і “Дока” пішли у напрямку Клевани.

І хоч радянські війська відтіснили відділи УПА з лісового масиву, вони так і не змогли досягти своєї основної мети — ліквідувати оточені групи УПА. Повстанці не лише дали бій досвідченим регулярним частинам Червоної армії та НКВС, гідний подиву та слави українських традицій боротьби часів гетьмана Богдана Хмельницького, а й зберегли основні збройні сили. Командири частин УПА-Північ та УПА-Південь врятували найбільш досвідчених вояків, вивівши їх з “Гурбенського котла”, й двома великими групами з боями пройшли сотні кілометрів однією колоною аж до Полісся, іншою — на схід.

Цей бій та рейд вписали героїчну сторінку в історію Української держави.

З ініціативи просвітян, духовенства, парафіян та патріотичних сил Рівненщини поблизу найбільшої могили було споруджено капличку на честь героїв Гурб. На одному з хрестів, встановлених на могилах загиблих повстанців, написано: “Спіть, хлопці, спіть... Про долю-волю України сніть!”

Альбрехт Дюрер. Блудний син. Графіка 1498 р.

Андрій ТОПАЧЕВСЬКИЙ

ПРО ВЕПРА ПОМОВКА

Продовження.
Поч. у ч. 3, 5, 8, 10, 12, 14, 17 за 2008 р.

І пішов він тоді і пристав до одного з мешканців тієї землі, а той вислав його на поля свої пасти свиней.
Від Луки, 15 : 15

На початку біблійної ери навіть сама назва її була майже табуйованою. Казали просто “ця тварюка” або “брудота”. У книгах Левит (11 : 7—8) і Повторення Закону (14 : 8)

«З БОЖОГО САДУ»

заборони на свинину присвячені окремі настанови з роз’ясненнями. Застереження стосувалися особливостей живлення кожної тварини, тож свині опинилися поза всіма категоріями, бо вони їдять усе, на що натраплять: овочі, збіжжя, а також тварин — від пацюків до слимаків, не відмовляючись і від різної здохлятини. Особливу огиду античної людини викликала схильність до канібалізму кабанів і навіть свиноматок, які можуть пожерти своїх новонароджених поросят. Ставлення до них з віками змінювалося дуже поволі, залишаючись цілком негативним, тільки форма висловів набувала виразної алегоричності.

Якщо Ісая закидає зрадникам віри вживання забороненої Законом свинини (65 : 4), то за часів християнства відступників картали порівнянням з нечистою твариною. За словами апостола Петра, до цієї істоти подібний християнин, який повертається до звичок гріховних: *Помита свиня йде валятися в калюжу* (II ап. Петра, 2 : 22). Сам же Ісус, закликавши не судити ближніх своїх, дає зрозуміти, що не кожен буде прилучений до божественної істини: *Не давайте святого псам, і не розсипайте перел своїх перед свиньми, щоб вони не потоптали їх ногами своїми, і, обернувшись, щоб не розшматували й вас...* (Матвій, 7 : 6). Тут підкреслюється не тільки тупість, а й підступність тих, що не гідні нашої довіри, а для більшої дохідливості Ісус порівнює їх з істотами, негативне ставлення до яких давно склалося. Це підтвердив і євангеліст Лука, навівши Христову притчу про блудного сина. Глибина падіння цього заблуди була надзвичайною: він не тільки розтринькав батькову спадщину в чужому краї, де вирощували свиней, а й навіть спіл-

кувався з ними та змагався за місце біля корита... Ніби пастир, який радіє поверненню заблукалої овечки більше, ніж всім іншим, батько вибачив синові геть усе, зустрівши його з великою радістю. У притчі оспівано велич християнської любові: Господь без вагання прийме й обійме грішника, який покаявся. І хоч сьогодні охоче вживаємо свинину, сама тварина у нашій свідомості так і не реабілітована, а крилаті вислови Христові давно увійшли до лексиконів живої мови багатьох народів.

Отже, від біблійних часів ця тварина не викликає в людини особливої симпатії. Навіть невчасність або невідповідність людського вчинку чи природного явища значають у нас висловами “у свинський голос” і “свинячий дощ”. Утім, перефразувавши Михайла Коцюбинського, скажемо: свині не винні й не заслуговують порівняння з найгіршими людьми. Просто сталося так, що у європейських мовах бракувало лайливого слова, і ним стала назва тварини. Дісталось й собаці; погодьтеся, що осудливе “пес” звучить майже так само образливо, як принизливе “свиняка”, “свинство”, “льоха”, “кабан”. Якщо вже когось називають “кнуром”, то мають на увазі нерозбірливість не тільки в їжі. Заради справедливості слід визнати, що в Україні, враховуючи виняткове господарське значення цієї тварини, подібна лайка звучить помітно м’якше, ніж німецькою чи польською мовами, а часом — навіть майже поблагливо. Назвати ж свинопасом — це вже бундючна зверхність щодо адресата.

Китайці та єгиптяни вирощували свиней ще 5000 років тому. В Європі одомашнювати цих тварин почали не набагато пізніше; свинарством займалися й мешканці Подніпров’я в епоху бронзи, що довели дослідники Трипільської культури. Вважають, що свійська свиня ненажерлива, незграбна, упертюща і найменше з усіх тварин прив’язана до людини. Загалом це так, хоч деякі уявлення застаріли. Влітку вона полюбляє вологі місця, бо шукає прохолоди; така поведінка сприяла переконанню, що “свиня завжди болото знайде” і зробила її символом не-

хайності. Насправді ж, коли культурний тваринник тримає свиней у чистому просторі хліві, льохи віддають господареві доброю поведінкою і, так би мовити, високоякісним кінцевим продуктом. Між іншим, деякі з них мають винятковий нюх; у Франції свиней використовують навіть для пошуків грибів, зокрема — дорогоцінних трюфелів.

Не заслуговують презирства і розумові здібності цих тварин. У гірських місцевостях, на Кавказі, де практикують вільне утримання свиней, вони майже цілорічно перебувають у напівдикому стані, протягом теплої пори року успішно дають собі раду, але взимку неодмінно повертаються до хлівів. А про потомство дбають з турботливістю, не притаманною жодній дикій істоті.

На відміну від свійської свині, її предок в е п р, або д и к и й к а б а н, — спритний і зовсім не грубезний звір, хоч і важить до 200 кілограмів. Усе у нього справніше, аніж у свині: тулуб — короткий, ноги — сильніші, голова — довша, ікла — гостріші, навіть вуха не теліпаються, як у хазяйської льохи, а стоять сторч. Дикі поросята відрізняються жовтуватими смугами на тулубі й веселою вдачею, у той час як дорослі — впертістю й лінкуватістю. Потрапивши у неволю, вони швидко звикають до нових умов і, незалежно від настрою, нечемно заграють з котами і собаками, за що й дістають від них по заслузі. Напевно, людям неважко було приручити цього звіра, щоби потім, вже як свійського, розповсюдити по всіх континентах.

У Софії Київській, на стіні при початку сходів на хори, з XI ст. збереглася фреска, де зображено полювання на вепра. Мисливцєві допомагає пес, і сцена боротьби з величезним кабаном сповнена динаміки й драматизму. Володимир Мономах у “Повчанні” говорить про те, як дикий кабан у нього “меч на стегні відігравав”... Якщо на вепра полювали з собаками, він захищався з особливою люттю. Завдаючи ударів іклами, підважуючи знизу, звір прагнув підкинути ворога; хто ко-го роздере — це було питання. Мабуть, тому вепра, як і вовка, відносили до “грубої”, або “чорної” дичини і полювали на нього зі спеціально навченими хортами. Так було і на Великому Лузі за Дніпровими порогами, де у високих очеретах поблизу проток і озер дикі кабани водилися аж до середини минулого століття.

● УКРАЇНСЬКІ СИМВОЛИ

Микола ДМИТРЕНКО

ТОПОЛЯ — символ дерева життя; оберіг українців; символ рідної землі, свободи, України; дівочої та жіночої краси, стрункості, гнучкості, смутку, самотності; результат міфічного перетворення дівчини, жінки в дерево. Тополя може символізувати воду й вогонь, місяць і сонце, адже листя має різні відтінки зеленого: знизу світлозелений (вода, місяць), зверху темнозелений (вогнь, сонце).

В Україні найпоширеніша тополя пірамідальна. Відомі народні порівняння дівчини, жінки з тополею: “Струнка, як тополя”, “Висока, як тополя” (часом із негативною подальшою характеристикою: “...а дурна, як бараболя, варіант — квасоля”), “Тонка, як тополя”, “Гнучка, як тополя”, “Самотня, як тополя”.

У давнину весняно-літні обряди (в деяких місцевостях на Великдень, Зелені свята, Купайла) через ігровий образ дівчини-тополі розкривали смисли майбутнього дорослого життя, вони були своєрідною ініціацією для молоді, можливістю краще пізнати одне одного, знайти пару. Звичай “водити тополі” описав М. Костомаров у магістерській дисертації “Про історичне значення руської народної поезії” (1843). Дівчата обирали з-поміж себе одну представницю, до рук, піднесених угору, прив’язували палицю, квітчали її, водили й співали:

*Стояла тополя край чистого поля.
Стий, тополенько, не розвивайсь,
Буйному вітрові не піддавайсь!*

У заклик “не розвиватись” М. Костомаров вбачав міфологічний мотив не перетворюватись дівчині на дерево під дією сильного вітру і пов’язував цей образ із образом народної легенди про перетворення на тополі дівчини, яка чекала-виглядала свого милого в степу на могилі (кургані). Згодом образ-символ “не розвиватись” набув побутового значення: не піддаватися хлопцеві, ще не виходити заміж, бо не пора, бо щойно ж “завили вінки та й на усі святки”. Інша пісня прозора пояснює шлюбний мотив: “*Ой шуміла тополенька, як ся розвивала; //Ой плакала дівчинонька, як ся віддавала*”. Образ рубання тополі в піснях засвідчує кохання й видання дівчини заміж:

Тонкая, высокая тополя;

«РОСТИ, РОСТИ, ТОПОЛЕНЬКО...»

Чорнявая дівчина — то моя.

Тонкую, высокую зрубаю:

Чорнявую дівчину кохаю.

Образ самотньої недоглянутої тополі в купальській пісні служить паралеллю для розкриття мотиву самотності дівчини, якій певний час не виявляли уваги. Але засіб психологічного паралелізму набуває глибшого символічного значення з появою образу хлопця, саме ця обставина розкриває перспективу одруження:

Ой стояла тополя край поля.

— Хто ж тебе, тополе, обполе?

Хто ж тебе, дівчино, пригорне?

Обіззався та й хлопець молоденький:

— Я ж тебе, тополе, обполю;

Я ж тебе, дівчино, пригорну.

Образ тополі типовий для пісень про кохання; в них тополя символізує дівчину. Чудові народнописанні паралелізми повніше розкривають емоційний стан ліричних героїнь:

Ой у полі дві тополі,

Одна одну перехитує.

А в козака дві дівчини,

Одна одну перепитує...

Або ще такий позитивний образ — за-певнення хлопця у вірності:

Не зрубав я й у полі тополі,

Я не зраджу й тебе, молоді.

У народних баладах типовий образ перетворення невістки на тополі через свекрушину неприязнь чи й закляття. Сповнені високого драматизму, ці образи — шедеври народного художнього світовідтворення: “*Поховала сина та під церквою, //Нелюбу невістку під дзвіницею; //Посадила над сином зелений явір, //На невістонець — білу тополі. //Став же явір та приживатися, //До тої тополі та прихилитися, //Стали їх могили та присуватися. //Зайшла тоді мати дітей оглядати: //— Либонь, же ви, дітки, вірненько любилися, //Що ваші вершечки докупи схилилися*”. Чи не найпоширеніша балада з образом тополі-невістки “Ой чиє ж то жито, чії то покоси”.

Т. Шевченко через образ тополі показав

долю дівчини, жінки, що як тополя від вітру, потерпають від ударів долі. Від пейзажної замальовки до прямих порівнянь, уособлень чи персоніфікацій — усе це у творах Т. Шевченка:

...Зілля дива наробило —

Тополеу стала.

Не вернулася додому,

Не діждала пари;

Тонка-тонка та висока,

До самої хмари.

По діброві вітер вие,

Гуляє по полю,

Край дороги гне тополіу

До самого долу.

Символіка образів тополі в Т. Шевченка стала: “*Не тополіу високою //Вітер нагнає, //Дівчинонька одинока //Долю зневажає*”; “*І похилилась, мов тополя //Од вітру хилиться в яру*”; знесилені, “*Дві тополі високі //Одна одну хилить. //І без вітру гойдаються, //Мов борються в полі. //Ото сестри-чарівниці — //Оті тополі*”. Або ще такий баладний мотив: дві сестри покохали одного хлопця Івана, отруїли його, а потім і себе:

А Бог людям на науку

Поставив їх в полі

На могилі тополями.

І ті тополі

*и на могилі,
гаю,
гойдаються,*

І вітер гойдає.

Аналогія тополі з жінкою була перенесена й на долю України, що зазнала лихих випробувань від ворожих нападів. Тополя, як і верба, стала національним символом України.

Відома легенда про тополіу. “*Були собі три подруги. Жили вони душа в душу: чи на весілля, чи на вечорниці — завжди разом. Якось, кажуть, на Івана Купала, пішли всі три подруги квіти збирати. Збиралися вертатися в село, та почули шалений кінський тупіт.*

— Ой лишенько, татари! — крикнула одна.

— Загинемо в річці, а не дамося татарам

у руки! — крикнула друга.

А татари вже заміряються кидати аркани.

— Господи, зроби так, щоб ми стали то-

полями, — крикнула третя.

Всі троє відразу стали тополями й заше-

лестіли листом.

Жахнулися татари і втекли назад, не за-подіявши селу ніякого зла”. Інший варіант легенди: “*Пішли три рідні сестри з матір’ю в поле плоскінь вибирати. Раптом налетіли татари.*

— Ой матіночко, татари, рятуйте нас!

— Краще станьте тополями, як маєте потрапити в татарський полон, — вигукнула мати й одразу впала, вражена татарською стрілою. Татари накиннули на сестер аркани, але аркани були вже не на дівочих плечах, а на тополях. Татари злякалися і втекли. Село було врятоване, а сестри так і залишилися стояти тополями на віки-вічні. Чи так воно було, чи ні, але, кажуть, що нібито весняними місячними ночами тополі стають дівчатами, плачуть і проклинають татар, що стратили матір, і що довіку стоятимуть тополями” (Зап. М. Сафроняк, с. Лозова Тульчинського р-ну на Вінниччині).

Тополя як символ волі контрастує з положом козаків-невільників, додає їм снаги. Т. Шевченко звертався до дерева: “*Рости, рости, тополенько, все вгору да вгору*”. Поети XX ст. оспівали тополі як символ Батьківщини, надії, духовності, непримиренної боротьби за щастя й волю. “Тополі арфи гнуть”, “В темряві ночі тополі тріпочуть”, “Здала сміялась струнка тополя” — це П. Ти-чина. Безсмертне слово В. Симоненка:

І коли впадеш ти на чужому полі,

Прийдуть з України верби і тополі.

І В СИБІРУ ЖИЛА УКРАЇНОЮ

Марія Заячківська

Степан БОЙКО,
член хору “Благовіст”

У лютому 1948 року в сім'ї Миколи та Стефанії Климчуків у відпустовому та паломницькому центрі УГКЦ, с. Зарваниці, народилася пізня дитина (в подружжя вісім років не було дітей), яку назвали іменем Матері Божої — Марія. Недовго тішився батько, вояк УПА, донею, бо вже 1949-го його засудили на 10 років і заслали в Караганду. А матір з півтора-

річною донею та родиною чоловіка вивезли в Амурську область на спецпоселення під суворий нагляд. Там жили в бараках.

Через шість років батька звільнили через тяжку хворобу. У батьків народилися ще одна донечка та синочок. Але за неповних чотирьох років мати поховала і батька, і молодшу доньку, і багатьох друзів. Недоїдання, хвороби, суворий клімат косив українців.

Малій Марійці духовність та національні засади з дня народження прищеплювала мати. Ще в дитячому садочку дівчинка навчилася російських дітей та вихователів співати “О Маріє, Мати Божа, зглянься Ти над нами”. У початкових класах сибірської школи Марійка співала народних, патріотичних та релігійних пісень, за що її не раз сварили, ставили низькі оцінки.

1960 року вона разом із мамою та братом Ігорем повернулася в рідне село мамі Гнильче на Тернопіллі. У Зарваниці не прописували, бо вважали її одним із найпатріотичніших та націоналістичних сіл. Там завжди була відкрита церква, і молодь, незважаючи на заборону, відвідувала її. Уся родина була співочою, і Марійка з дитинства співала в церковному хорі. Зі шкільних років дівчинка дотримувалася посту. Вона була активісткою, добре вчилася.

Любов до музики та пісні визначила майбутню професію Марії Заячківської — музичний керівник дошкільного закладу. Працюючи на цій посаді, Марія Миколаївна виховувала дошкільнят у дусі патріотизму і любові до рідного краю. Багато років вона була керівником методичного об'єднання музичних працівників міста. Ще в радянські часи розбила, впровадила та розповсюдила сце-

В Амурській області на спецпоселенні

нарії українських вечорниць для дошкільнят. Однією з перших відновила свято Матері, свято стрілецької пісні, великодні гаївки.

З перших днів роботи на освітянській ниві Марія Заячківська співала в ансамблі та хорі вчителів м. Івано-Франківська, який неодноразово презентував свою майстерність на конкурсі імені Лесі Українки в Луцьку, на Шевченківських вечорах в найбільших курортних містах Криму, на конкурсі духовної музики в м. Кошіце (Словаччина), на святі стрілецької пісні у Польщі тощо.

Багато років Марія Миколаївна співає в катедральному церковному хорі “Благовіст” м. Івано-Франківська. Народила двох синів,

виховує онуків. Нині працює в школі-садку № 3 з групами цілодобового перебування дітей з багатодітних та неблагонадійних сімей. Кожній дитині віддає материнську ласку і любов. Марія Миколаївна згадує, як маленькою мама водила її у Святотроїцький монастир, у храм Матері Божої Зарваницької.

У багатьох церквах уже побувала Марія Заячківська зі своїми вихованцями. А діточок у садочку вона вчить молитись і співати духовних пісень.

Члени хору “Благовіст” вітають колегу з ювілеєм, зичать їй щастя, здоров'я, довголіття і творчої праці на благо рідної Церкви й України.

СЛОВО ПРО ПАТРІАРХА

До 110-ї річниці з дня народження і 15-річчя з дня смерті владика Мстислава

Лідія ВІЦЕНЯ,
м. Полтава

У травні 1991-го полтавці — ті, що першими відчули рвйний вітер благодатних змін, якому не страшні вже жодні перепони, — хресною ходою рушили київським шосе назустріч Патріархові. Невдовзі його авто зупинилося — владика Мстислав не міг не помітити своїх земляків, які запросили його до рідного міста в один із перших дев'яти його приїздів в Україну. Так само, як і коли вони приїхали в аеропорт Бориспіль зустрічати владика, тримаючи транспарант, аби він побачив, що і його земляки тут. Але тоді літак затримався, коли прилетів — уже було темно, транспарант “не читався”. Однак, коли земляки підійшли під благословення Патріарха, були щасливі вражені:

— Він поклав свою руку на мою лисину і каже: “А це полтавці — я точно знаю!” — згадує протоієрей Микола Храпач, секретар Полтавського єпархіального управління УПЦ Київського патріархату.

...Це все — уже спогади, рядки з історії. Про них розповідає і фотовиставка в залі Полтавського краєзнавчого музею (там розміщено і транспарант), де світлини зафіксували полтавські зустрічі владики. Тоді йому забороняли провести молебень на рідній землі, але в грудні 1992-го приймали вже офіційно в міській раді. Сам владика був щасливий нагоді через п'ятдесят років розлуки повернутися додому, вклонитися місцям, де поховані його батьки, де стояла хата його дядька Симона Петлюри. Та головне — він приїздив сюди як місіонер: розбудовувати українську Церкву, Українську державу. І тоді його слово, його підтримка були особливим вагомими.

Висловитися про Патріарха, про весняну пору нашої незалежності мали нагоду численні промовці, серед яких — преосвященіший Федір, єпископ Полтавський і Кременчуцький, голова облдержадміністрації Валерій Асадчев, доктор історичних наук, професор Юрій Волошин. Усі вони взяли участь у вечорі пам'яті Святійшого Патріарха Мстислава (Степана Скрипника), приуроченому 110-й річниці з дня народження і 15-річчю з дня смерті видатного полтавця.

Головна подія вечора — презентація кни-

ги доктора філософії, доктора мистецтвознавства, доктора богослов'я, професора Київської Православної Богословської академії, провідного науковця Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнології імені М. Рильського НАН України Дмитра Степовика “Патріарх Мстислав: життя і архієпископська діяльність”. Наш гість розповів, що він писав її десять років, книга вийшла у державному видавництві “Мистецтво” на 448 сторінок великим форматом і змістить 150 фотографій, які “відображають тривалий у часі й повний драматичних колізій життєвий шлях одного з провідних святителів Української Православної Церкви у XX столітті”. Видання розповідає про діяльність владики Мстислава як архієпископа з 1942 до упокоєння 1993 року, про створення ним духовного центру православних українців у місті Саут Бавнд Брук (штат Нью-Джерсі), названого ім'ям апостола Андрія, де спочиває і його тіло, про зусилля владики, спрямовані на визнання Української Православної Церкви у християнському світі. Дмитро Власович наголосив, що “Київський патріархат — це вічна субстанція, він буде завжди — до другого пришествя Ісуса Христа. Нас ніхто не підтримує, ми чуємо лише нарікання, прокляття, анафема — і це свідчення істинної Божої Церкви, бо її шлях завжди хресний, тернистий”.

Завершився вечір прекрасним виступом хору обласної організації товариства “Просвіта” під орудою Валерія Сидорова.

НЕ ЗРІКАЮСЯ СВОГО

Оксана ЄВСЕЄНКО,
м. Херсон

Протягом свідомого життя я майже нічого не знала про церкву. Дитячі та юнацькі роки минули при соціалізмі, батьки будували комунізм. Ми не були розбещеними — мріяли, закохувалися, проводжали хлопців до армії, чекали їхнього повернення, виходили заміж. Рідко хто вінчався — було не модно. Ми народжували дітей, хрестили не завжди. Церква ж у нашому житті була на кшталт якоїсь ритуальної служби на випадок особливих подій — як-от смерть, народження, вінчання, та й то не завжди, а ще для того, щоб паски святити.

Але змінювалися часи, я дорослішала, мудрішала і потягнулася серцем до церкви. Щоправда, спочатку соромилася, бо нічого не розуміла. Священик сам якось запросив зайти. Моя перша церква належала до Київського патріархату.

Помалу при звичаїлася відвідувати богослужіння, сповідатися, причащатися. Дітей нарешті охрестила, хоч і не просто було, бо виросли без церкви, без молитов і не дуже розуміють, для чого вони потрібні. Але що з дітей питати, якщо сама все життя жила не так, як треба? Ось і перший тиждень Великоного посту не тримала. Прийшла на сповідь каятися, а батюшка й каже, що з'їсти щоденно якихось 50 грамів м'яса — менший гріх, ніж об'їстися капуста. Здивувалася з такої постанови і наступного разу пішла до іншої церкви у нашому ж мікрорайоні, вже Московського патріархату.

Батюшка не став перейматися моїми гастрономічними переживаннями, а одразу запитав, чи розумію й усвідомлюю, що таке церква Київського патріархату.

— Звичайно, розумію. Це наша українська Церква незалежної держави.

— Від кого незалежна Церква Київського патріархату — від Ісуса Христа?

— Та ні ж бо, — кажу — від Москви вона незалежна.

— Церква Київського патріархату не є Ісусовою церквою, я не можу допустити Вас до причастя, тому що Вам потрібно розібратись у усьому. Запрошую Вас на бесіду після служби.

Я ошелешено відступила, потупивши очі. Мене не допустили до причастя. Відпускають гріхи дітовбивства (аборти), блуду, на-

силля, крадіжок, а мої гріхи навіть нікого не цікавлять, мою сповідь навіть не вислухали. Оголосити себе парафіянкою церкви Київського патріархату означає добровільно відлучити себе від таїнства причастя.

Смирно дочекалася кінця служби. Прочани розійшлися, а батюшка підійшов до мене і почав розповідати, що Церква Київського патріархату утворилася шляхом розколу, самовільного відходу з порушенням встановлених процедур. Справжня Церква в Україні — це, мовляв, Церква Московського патріархату, вона самостійна у фінансових і в деяких інших, зокрема, богословських питаннях.

Я спробувала зрозуміти співрозмовника і запитала про те, чому Київська Церква Московського патріархату, якщо вона незалежна від Москви, під час богослужіння молиться за патріарха всієї Русі, адже до Русі православ'я прийшло з Константинополя. Чому не моляться за інших “вищестоящих”? Свого часу Володимир Великий охрестив Русь і відділився від Константинополя, а його не вважають розкольниким, а навпаки, канонізували, як святого. В той же час митрополит Філарет, який спробував відділити Українську Церкву від Москви, зазнав шаленого осуду священнослужителів УПЦ Московського патріархату.

Батюшка сказав, що Українська Церква Київського патріархату перебуває поза церковними законами.

— Але ж це тисячі людей! Неймовірно! Виходить, що моє духовне життя, всі мої сповіді й причастя не дійсні? Хрещення дітей не дійсні?

— Боюсь, що так, — зітхає священник. — Але Ваші зусилля не були даремними, адже Бог врешті-решт привів Вас до істинної церкви.

— Богу не потрібна незалежність України?

Я остаточно заплуталась і вже нічого не розуміла.

Додому поверталася спантеличена. Чоловік у мене єдиний — на все життя, та ми з ним не вінчалися. За словами “московського” батюшки, Церква Київського патріархату, і ми, її прихожани, — всі якісь не такі.

То невже мусимо відректися від своєї Церкви, історії, мови і йти за Українською православною Церквою Московського патріархату?

Але якщо я все це зроблю, то справді стану виродком, але вже не від народження, а внаслідок своїх вчинків...

“Тепер гадай — що то було: перша закоханість, взаємна симпатія, чи й перше кохання, якому судилося пройти крізь усе наше життя”.

Микола ПЕТРЕНКО,
письменник, колишній в'язень табору “Штокбах”

Я міг би й не отримати цього листа. Навіть те, що я отримав його, можна назвати випадком, майже дивом: його вислано на адресу, за якою ми жили ще до війни. Та й нумерація не збігалася — вона змінювалася, вулиця розбудовувалася. Та й вулиця тоді по-іншому називалася: була Мазиліхою, бо на ній розрослися саме хати-мазанки, пізніше її перейменували на Г. Скороди, і лиш тепер — Т. Шевченка. Збігом виявилось й те, що за цією адресою нині живе мій однофамілець також Микола Петренко. Отримавши той лист, Петренки здивувалися: з Польщі, хто б то міг бути? Польської не розуміли, тож знайшли перекладача. Прочитали ось таке, що їх спершу спантелило: “Дорогий Колю! Щасливий випадок допоміг мені знайти Твою адресу. Минуло вже 60 років (63!), але в мене ще є маленька надія, що, може, є хтось, хто міг би мені написати, що сталося з Тобою. Чи пам'ятаєш Ти дівчинку, яка працювала на табірній кухні, Люду? Сьогодні в неї є вже діти, онуки і правнуки. Мене разом з родиною американці вивезли на два місяці на відпочинок у гори. Потім ми повернулися в Польщу, на возз'єднані землі. Околиці Зеленої Гури дуже гарні, багато лісів, грибів і ягід, наперед запрошую.

Посилаю Тобі частину Твоїх віршів (ксерокопію). Я бережу їх і часто читаю — тоді повертаються спогади, хороші й погані. Але ж із цього складається життя. Перепрошую, що не пишу по-російському. Я трохи вміла писати, але з помилками і, на відміну від Тебе, вже не зможу. Сердечний привіт Тобі і Твоїй родині.

Людмила Зелінська (Хоїнська)” Дзвінок від мого однофамільця з рідної Лохвиці був несподіваним. Я листуюся з кількома земляками, з працівниками музею, бібліотеки — але це були нові для мене люди.

Дружина Миколи Петренка (пошуком займалася саме вона, роздобувши мою адресу в редакції лохвицької газети, а телефон — у мого родича Миколи Чекмеза), вирішила, що лист адресовано мені. В родині знали про мене, мали кілька моїх книжок. А там — біографічна довідка: був вивезений на примусові роботи до фашистської Німеччини. Окрім того, цікавилися, бо ж не просто земляки, а з однієї вулиці, та ще й прізвище те саме.

Тож телефонний дзвінок мене спантеличив. Жінка розповідає передісторію, починає читати лист — і тут мене наче струмом вдарило: підказую назву табору, ім'я дівчини. А коли дійшло до віршів — підказую і збережені в пам'яті рядки. Це було щось таке, чого майже не буває, — більш ніж рідкісний виняток.

Хоч у моїй поетичній практиці саме вірші вже тричі спричиняли знахідки давно втрачених на несамовито важкій життєвій дорозі людей. Вперше це було 1967 року, коли у Москві вийшла в російському перекладі моя поетична збірка, а в ній цикл табірних віршів, адресованих конкретним людям, німцям, які допомагали оstarбайтерам вижити у ту страшну невідому пору. Збірка потрапила до німецьких кореспондентів, вони не пошкодували часу на пошук — і зустрілися з “жінкою у чорному”, як її було описано у збірці, а також із музикантом Альбертом Лессінгом. “Жінка в чорному” — Гедвіг Штраус, що втратила на українських землях своїх синів і відтоді стала нашим ангелом-охоронцем, допомагаючи кільком онаякам та дівчатам вижити. Альберт Лессінг — колишній комуніст, який змушений був відмовитися від своїх переконань, але гуманною людиною залишився, теж допомагав оstarбайтерам.

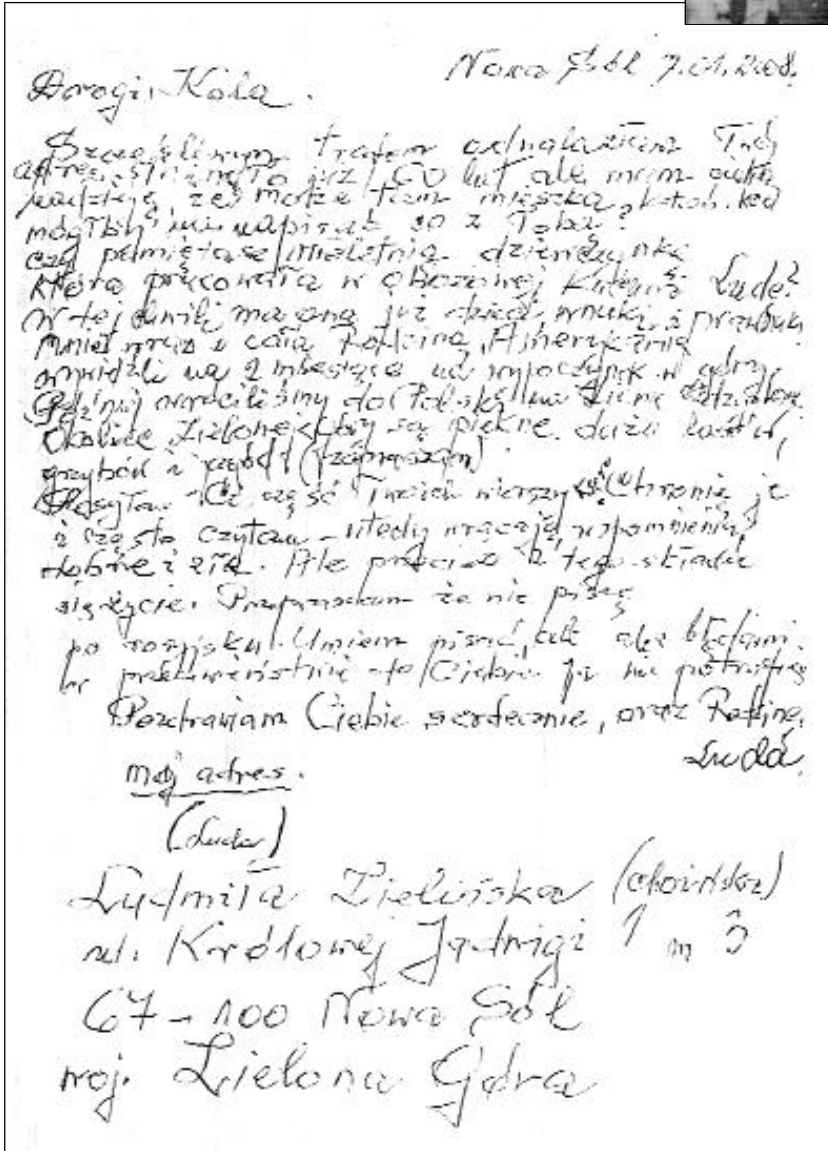
ЩО З ТОБОЮ СТАЛОСЬ? Запитання через 63 роки

Мене тоді запросило німецьке телебачення, і я після певних вагань все ж відвідав німецьких колег, спершу сам, а потім з усією родиною. Знайшов там нових друзів. Перші адресанти з часом попрощалися із цим світом, а дружні стосунки з їхніми дітьми підтримую досі.

Друга несподіванка трапилася з книгою “Молитва отця Зенона”. Дівчинка Люда з табору “Штокбах” турбується: “Що сталося з Тобою”? А мене тоді з табору, з американської зони, кадебісти переправили (як і багатьох) в радянську зону окупації, і відразу, наче в прірву, — у “фільтраційний” табір: адже, за сталінським визначенням, — вороги, зрадники, кували зброю проти радянських воїнів-визволителів. Тож спершу два роки на шахті, потім чотири — на засніженій Камчатці. Там, на лісовирубці, взимку доля мене звела із колишнім священником отцем Зеноном, який допоміг нам організувати вертеп на Різдво, спільну молитву, льодовий хрест на

женного, направили відповідні документи до Ватикану.

Третя історія — з поемою “Кленовий листок, маки і номер”, надрукованою в книзі з нагоди сорокаріччя закінчення війни. Та поема друкувалася з посвятою “Сестрі Насті, замордованій у гітлерівському концтаборі”. Яюсь отримую пересланий із газети “Полтавська зоря” лист жінки, яка була (звичайно ж, в юні роки) в німецькій неволі, в таборі “Кютенбах” разом із моєю сестрою. Вона заперечує: “Чому Ви пишете, що Ваша сестра загинула? Вона жива, вийшла заміж за поляка, французького військовополоненого з андерсівської армії, й вони збиралися виїхати, бо тут їх хотіли розлучити мос-

ці зустрілися з родиною, із шкільними друзями (їх так мало лишилося).

На жаль, невдовзі після тієї подорожі сестрина життява дорога обірвалася...

Так, я належу і до містиків, і до фаталістів, у моєму житті траплялися випадки, які підтверджували саме ці теорії. І дивні збіги цієї, четвертої історії, також переконають мене в цьому.

Звичайно, я пам'ятав те, про що нагадували мені рядки з неймовірного листа.

Отож весна 1945 року, закінчення війни. Нас, в'язнів табору “Штокбах”, уже визволили американські танкісти, і життя наше змінилося: ніби дві тисячі молодих людей із пекельного передпокою переселилися в райські чертоги. Місце нашого проживання не змінилося — той самий табір, але все змінилося в наших душах: ми вільні! Ми окрилені, повні найромантичніших надій, віри, що відтепер світ зміниться. Що після таких пекельних випробувань людство вирве зі своєї неприязні, ворожечі, що нами всіма керуватимуть добро і милосердя, справедливість і довіра. Німцями теж — ми в таборі бачили безліч прикладів сердечного ставлення до нас простих людей.

У таборі ж зустрічі та братання, пошуки земляків, очікування остаточного закінчення війни, перемоги над фашизмом, можливого і жаданого повернення в рідні краї. Перед нами — нові дороги, можливість вчитися, працювати, гідно влаштувати своє життя; жадання кохання, єднання люблячих душ.

А от дівчат у таборі було небагато. І ми дедалі частіше стали бачитися з Людою, “дівчинкою, яка працювала в табірній кухні”. У таборі — на кухні, в медсанчастині, в пральні та в інших закладах — працювали неповнолітні: комендатура суворо дотримувалася приписів і правил. Людї ще не минуло шістнадцять.

Яюсь під час мандрів з табору до міста я познайомився з одним російським емігрантом. Хтось сказав йому, що я пишу вірші, і він запропонував мені кілька своїх кни-

жок. До моїх рук потрапили “Протоколи сіонських мудреців”, а також виданий у Берліні томик віршів Анни Ахматової “Анно Доміні”. Протоколи я уважно проштудював і дав читати колегам. А вірші Анни Ахматової вивчив чи не всі, і досі пам'ятаю. Носив той томик, читав усім, хто хотів слухати. От Люда й просить: дай почитати. А я — ні. Кажу: я тобі почитаю! Вийшли ми за межі табору, на берег Штокбаху — це ручай, від нього і табір отримав назву — та й смакуємо вразливі для наших душ вірші. Ходили й наступного дня, і ще кілька разів.

Але супроти нас стала польська родина. У таборі було два сімейні бараки, один з них польський. Приходить до мене делегація: не баламуті дівчини голову, у вас нічого не може вийти. Чому? Із трьох причин: дівчина неповнолітня, Сталін ваш не дозволить, та й дороги у вас різні. Перше — зрозуміло. Друге — я ще не знав, що Сталін заборонив радянським громадянам одружуватися з іноземцями. А що дороги різні — то Міжнародний Червоний Хрест так вирішив: французів і данців відразу відсилали додому, їм шлях вільний, а польська табірня громада отримала запрошення на реабілітацію в німецький гірський санаторій.

Але ми ще зустрілися з Людою: вона подарувала мені фотографію, я переписав їй кілька віршів. Два чи три українською мовою, я вже був трохи знаний у таборі молодий поет. Дещо з написаного розійшлося в інших таборах, пізніше редакція “Зорі Полтавщини” мені переслала сторінки з щоденників дівчат, які були в одному таборі з моєю сестрою. Кілька віршів були своєрідною перефразою з Анни Ахматової: брав її тему, кілька рядків оригіналу — а далі вже від себе, про наше табірне життя. Люда вклала частку зі збереженого до свого листа — саме такі переладки-переспіви.

Тепер гадай — що то було: перша закоханість, взаємна симпатія, чи й перше кохання, якому судилося пройти крізь усе наше життя. Людина фотографія була зі мною і на шахтній каторзі, й на морозній Півночі, й на засніженій Камчатці.

А далі обставини перемелювали життя на свій лад. Майже десять підневільних років — і я повертаюся додому зі спустошеною душею. Десь відійшли в темні мої поетичні захоплення, жадання вчитися, здобути фах і освіту. Та й влаштувати родинне життя не міг: щось відмінилося в мені, перегоріло, навіть не міг закохатися. Парубоцька лють аж розпирала всього, а душа німує. Друзі оточили мене тоді опікою, прилучили до школи, майже за руку відвели в інститут, ввели до поетичного гурту. Добре й те, що сексуально невтолимі поетеси з гуртка відомої феміністки минали мене своєю настирливою увагою...

І ось тепер я ношу неочікувано-неймовірний Людин лист — як у ті давні часи вірші Анни Ахматової. Дружина сприйняла це з розумінням, друзі — теж. Незважаючи на всю неймовірність нашого повоєнного розкиданого життя, наш із Людою випадок унікальний. Ніяких змін у наших долях він не провокує, а душевної радості хлопнув повні пригорщі. На схилі віку це своєрідне запевнення, що ти також був когось дорогим і потрібним, що навіть через стільки довгих років колись близька тобі людина намагається дізнатися, “що ж зі мною сталося”, і зусилля її освятило небо — лист майже не мав шансів потрапити до моїх рук — від поплутаної адреси (на конверті замість м. Лохвиця значилося м. Поквіса). І те все підносить мою душу до чогось високого і чистого, скроплює її дивною благодаттю. Вибачайте мені за ці високі слова, але відмовлятися від них не маю бажання.

СЛОВО ПРОСВІТИ

ТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО
ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА»
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

АНОНС

ПРИСВЯЧЕНО ДНЮ МАТЕРІ

13 травня в Українському Домі столиці “Просвіта” проводить мистецький вечір, присвячений Дню Матері. Вітальне слово виголосить голова “Просвіти” Павло Мовчан. У програмі виступи народних артистів України Ніни Матвієнко, Олександра Василенка, заслуженого артиста України Олега Марцинківського, колективів “Київська камерата”, Ансамблю Збройних сил України, інших виконавців. Початок о 18.00.

МИСТЕЦТВО ВІЛЬНОЇ ЗЕМЛІ

Фото Руслана Найд

ще один день прожити вільним, ніж сто років у рабстві. Е PLURIBUS UNUM — В ЄДНОСТІ СИЛА! “Нова Січ” має власну філософію економічного забезпечення індивідуума і громади, власні принципи виховання юного покоління в душі козацтва. “Нова Січ” вносить в урбанізоване існування найкращі традиції прадавніх козаків”.

З Небесної долоні окроплене благодатним весняним дощиком козацьке свято принесло втіху тим, хто прийшов помилуватися авторськими мистецькими творами і подивитися документальний фільм “Кінний

Фото Руслана Найд

Валентина ДАВИДЕНКО

Пошук свободи у них починався майже як у Сковороди — із саквами за плечима та ще різницею в часі у кілька століть. Бо сучасні поселення “Нової Січі” від села Трипілля до Канева виникли на історичних землях, де наші предки шукали свободу, де вміли її боронити, а головне, там, де зростали і розвивалися мистецтва, ремесла і загалом культура українського козацтва. Та якщо Григорія Савича “світ ловив, та не спіймав”, то новітні мандрівні філософи, які вийшли з урбанізованого середовища космічного століття, самі вчилися ставити неводи і смолити човни, обробляти землю, облаштовувати обійстя для родини та при цьому розвивати далі свої мистецтва й ремесла — живопис, скульптуру, кераміку. І ось нині в київській галереї “Мистецький курінь” салютом справжньої гармати “ожиги” громада “Нова Січ” відзначила своє двадцятиріччя. Незвичайну виставку творів мистецтв та ремесел козацьких поселень представили Сергій Вовк, Олександр Зозуля, Дмитро Коваль, Олександр Кравченко, Руслан Найд, Микола Стратілат, Альберт Чайковський, Роман Чмерук і Тарас Шульга. Це представники того патріотичного покоління, яке на початку 90-х своїм подвижництвом і вірою в Україну утверджували національну ідею.

На моє запитання, що ж таке “Нова Січ” і чим відрізняється від інших козацьких утворень, відповіли, що це “передусім мистецький творчий проект на підтримку духу тих людей, які творять справжнє, докорінне в українській культурі і в своєму житті. Це духовна оаза кожного українця, для якого життя з мистецтвом і свободою стало не просто словом, а сенсом існування. Для козака кра-

похід по місцях зародження козацтва”, скуштувати справжній козацький куліш з “Нової Січі”. Козацьке поселення має у приватній власності 23 двори, розвивається народний і професійний живопис, скульптура, музичне мистецтво. А ще їхнє захоплення — коні й човни. Дехто з козаків постійно мешкає в селах, інші поєднують життя в місті й сільській місцевості. Як обґрунтував цей вибір сучасний козацький філософ, “одне звільняє від іншого, тому десь посередині

між містом і селом і є та воля. Місто — інформативний, культурний і економічний центр, де населення легше піддається впливам і керуванню. Урбанізацію пропагують ті, хто хоче керувати народом; вагомі важелі — інфляція, робочі місця, житло. Поселення в сільській місцевості мають значні

переваги. Передусім — земля. Це дух, енергетика, історія. Міська квартира — шпаківня, яка не витримує жодної конкуренції з хатою на землі. Але найголовніше в пошуку свободи — це ти сам, твій внутрішній шлях. Тому сучасний козак — щось на кшталт кочівника між містом і селом. Січ, як внутрішня свобода, там, де ми. Работоможна бути і в місті, і в селі.

Козацькі поселення створюються для можливості здобувати економічну незалежність, яка є основою для пошуку внутрішньої свободи. Козацьке поселення — приватна власність в розпорядженні громади, 20—50 гектарів землі, де передбачено місце для проживання, хутір. Іншу частину землі громада виділяє кожному після серйозного економічного обґрунтування плану. Наприклад ковалеві вистачить і 10 соток, лікареві для вирощування трав — гектар тощо. Для фінансової підтримки громада створює власну кредитну спілку. Шахрайство, гендлярство суворо карає громада. Пріоритет “Нової Січі” — міцні національні козацькі родини, фінансово не залежні від роботодавця. Дітей виховуємо в середовищі, де переплітаються сучасність та історичні традиції, після повноліття вони обирають долю самостійно. Але козацьке національне дитинство — вибір їхніх батьків!”

Ще одна модель вільної республіки? Принаймні не порожня декларація, якими нас переситили владоможці. Ця підтвердження практикою життя двох десятиліть. І віриш їй ще й завдяки головному пріоритету цього проекту — Мистецтву.

Фото Дмитра Клочка

Засновник:
Всеукраїнське
товариство “Просвіта”
імені Тараса Шевченка
Реєстраційне свідоцтво
КВ № 4066
від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор
Павло МОВЧАН

В. о. головного редактора
Валентина ДАВИДЕНКО

Редколегія
Любов ГОЛОТА,
Ярема ГОЯН,
Павло МОВЧАН,
Олександр ПОНОМАРІВ,
Іван ЮЩУК

Перший заступник
головного редактора
Ніна ГНАТЮК
279-49-47

Заступник головного редактора
Петро АНТОНЕНКО
279-49-47

Заступник головного редактора
з виробничих питань
Наталія СКРИННИК
278-01-30 (тел/факс)

Відповідальний секретар
Ірина ШЕВЧУК

Відділ літератури
Уляна ГЛІБЧУК
270-55-57

Відділ мови
Святослав МІЗЕРНЮК
279-39-55

Відділ коректури
Ірина СТЕЛЬМАХ
Олена ШУЛЬГА
278-63-69

Комп'ютерна верстка
Ірина ШЕВЧУК
Олег БЕССЬКИЙ
278-63-69

Інтернет-редактор
Євген БУКЕТ
279-39-55

Черговий редактор
Уляна ГЛІБЧУК

Бухгалтерія
279-41-46

Адреса редакції:
вул. Хрещатик, 10-Б,
м. Київ, 01001

E-mail: slovo_prosvity@ukr.net
http://slovoprosvity.org.ua

Видруковано з готових
фотоформ на комбінаті
“Преса України” у середу.
Зам. № 3301219
Наклад — 24000

Листування з читачами —
тільки на сторінках газети.
Відповідальність за достовірність
інформації несуть автори.

Редакція залишає за собою право
редагування та скорочення текстів.
При використанні наших публікацій
посилання на “Слово Просвіти”
обов'язкове.

Індекс газети
“Слово Просвіти” — 30617
Передплатна ціна, враховуючи
поштові послуги:
на місяць — 3,94 грн.
на 3 місяці — 11,32 грн.
на 6 місяців — 21,64 грн.

4 820095 780016

Євген БУКЕТ

На шляху інтеграції України до європейської та світової економічної спільноти важливого значення набуває постійний інформаційний обмін між бізнесовими колами нашої країни, близького і далекого зарубіжжя. Нагальною стає потреба налагодження такого інформаційного обміну та забезпечення позитивної присутності України у світовому інформаційному просторі.

В Українському домі відбулася урочиста презентація альманаху з компакт-диском “Діловий імідж України. Здобутки. Досвід. Визнання”, а також церемонія вручення учасникам

«ВИЗНАННЯ РОКУ—2007»

почесних дипломів та престижних нагород “Визнання року—2007”.

У рамках державної програми “Пропаганда України за кордоном” цьогогоріч побачила світ уже четверта книга із серії “Діловий імідж України”, яка презентуватиме нашу державу в 120 країнах світу.

В альманасі та на компакт-диску представлено потужні колективи агропромислової, промислової, паливно-енергетичної, освітнянської, транспортної, будівельної галузей, діячів культури та мистецтва, науки, охорони здоров'я, засобів масової інформації, сфери послуг, які в нелегких умовах сьогодення роблять значний внесок у розбудову України та формування її

привабливого міжнародного іміджу. Окремі розділи в альманасі присвячено регіонам, містам і громадам.

Проект здійснюється завдяки підтримці Президента України, прем'єр-міністра України,

міністерств та відомств, Київської міської та обласної держадміністрацій, спілок, об'єднань та ділових кіл держави.

Співорганізатори проекту — Міністерство закордонних справ України, Міністерство освіти і науки України, Торгово-промислова палата, Асоціація міст України і громад.

Міністерство закордонних справ і Торгово-промислова палата України розповсюджуватимуть видання на міжнародних бізнес-форумах, конференціях, конгресах, під час зустрічей з іноземними делегаціями, візитів представників ділових кіл України в зарубіжні країни, на виставках, що дасть можливість гідно представляти нашу країну в усіх державах світу.

КОМЕНТАР НА ТЕМИ ДНЯ

РОЗБРАТ

Петро АНТОНЕНКО

Напередодні Великодня відбувалися справжні політшоу. Ідеться про Фонд державного майна України. Мало не щогодини розігрувалось чергове дійство, за яким ведучі теленовин вже ледве встигали. Глава уряду Юлія Тимошенко виносить чергове рішення про відсторонення від посади голови ФДМУ Валентини Семенюк і про призначення на цю посаду депутата від БЮТ Андрія Портнова. Президент своїм Указом скасовує це рішення, тобто поновлює голову ФДМУ В. Семенюк на посаді. Кабмін звертається до суду, і передсвятковому суспільству оголошують чергову новину: суд став на бік уряду — Фонд очолює не Семенюк, а Портнов. Нарешті прем'єр заявила, що вона й уряд просто не виконуватимуть указів Президента стосовно Фонду держмайна. Доки спантеличені громадяни дивуються, як можна не виконувати указів глави держави і до цього закликає глава уряду, телеведучі переходять на унікальну лексику. В новинах чуємо фрази: “Голова Фонду держмайна від Президента Валентина Семенюк” і “в.о. голови Фонду держмайна від уряду Андрій Портнов”. Надалі, мабуть, треба чекати термінів на кшталт “прокурор від...”, “міністр, губернатор, посол — від...”

Далі було Свято свят. Великодня ніч. Прості віряни і вервечки відгороджених від них “віп-вірян”. У народі декого з цих раніше ревних атеїстів, а тепер ревних мирян влучно називають “підсвічниками”, тобто свічкотримачами на віп-місцях. Хоч перед Богом, як і перед Конституцією, всі рівні, але є рівніші. Їм навіть дозволено святити по кілька пасок в кількох церквах, а це начебто забороняють церковні канони. Тобто якщо нога мирянина переступить поріг, наприклад, церкви Київського патріархату, аби здійснити якийсь обряд, у московську церкву його не пустять. Втім, можна зрозуміти й Президента: треба щось робити для об'єднання українських церков, яких лише в православ'ї аж три — окрім Київського й Московського патріархатів — ще й УАПЦ, яка свого часу начебто об'єднувалась із Київським патріархатом. А є ще досить потужна Греко-Католицька церква, Римо-Католицька і численні протестантські організації.

Потім був Першотравень — ще одне свято, яке роз'єднало українців на тих, хто галасує під червоними й рожевими прапорами, і тих, хто не може второпати — це свято комуністичних чи захисту трудящих, і де він, той захист.

На порозі 9 Травня, День Перемоги. День, який знову розділить наше суспільство, нашу історичну пам'ять на тих, хто “за” “великій” Радянський Союз, що визволив людство від фашизму, “за” натхненника всіх перемог — компартію СРСР, і на тих, хто хотів би нарешті знати правду про криваву бійню, про те, як і хто її розпочав, хто й за що воював. Розділить на тих, хто йшов під червоними прапорами визволяти Україну від фашизму, щоб окупувати її комунізмом, і на тих, хто під жовто-блакитними стріляв у цих визволителів в ім'я незалежної України.

Насправді ж за політичну колотнечу, розбрат і чвари суспільство закономірно розплачується найдорожчим — людським життям. На ці дні випала ціла низка трагедій. На другий день Великодня на буровій платформі розбився гелікоптер, загинуло 19 осіб — пілоти й робітники промислу. В державі оголосили загальнонаціональну жалобу. Тоді ж підняли з дна моря біля узбережжя Китаю потонуло ще в березні українське судно, і до трьох раніше знайдених тіл загиблих додалися ще п'ятнадцять. Звичайно, експертиза, слідство встановлять, скільки днів були ще живі люди на дні моря і чи можна було когось урятувати. Але чи скаже хтось суспільству правду про те, чому рятувальна операція тривала понад місяць? Була ще трагедія в Харкові, коли керований п'яним водієм “джип” просто на трамвайній зупинці збив на смерть шістьох осіб, зокрема і п'ятирічну дитину. Автівку з людьми на переїзді розчавлює поїзд на Івано-Франківськ, до речі, той самий, який нещодавно вбив шістьох юнаків. Початок наших теленовин часто нагадує військові зведення.

...Відшумлять у білопінному цвітінні садів чергові весняні свята. Зостануться наші нескінченні проблеми, політичні шоу і чвари. Скільки ж іще треба розбрату серед українців, серед політичної еліти, щоб нарешті сказати: досить! Час збирати розкидані каміни.

Галина ЛЕВИЦЬКА, Київ, член Національної спілки журналістів України

Вони про це заявлять, обґрунтовуючи усі обміни “компліментами”, які останніми днями стали активно литися на голови спраглих стабільності українців. А де ж правда? — запитують люди, очікуючи, що ми, журналісти, допоможемо їм знайти.

“Де чвари, правди не шукай”, — стверджує народна мудрість. Саме це спадає на думку, коли пробує з'ясувати, хто має рацію у нинішній шарпанині, яка вже не перший рік триває на владній вершині. Відповідь на це питання з кожним днем стає дедалі складнішою, оскільки кожна зі сторін перетягування політичної линви обґрунтовує величезною юридичною базою. Через неї виразно прочитується протистояння двох по суті протилежних (у сфері організації влади) концепцій оновленої Конституції України, прихильниками яких є головні дійові особи на українській політичній шахівниці — Віктор Ющенко та Юлія Тимошенко. Однак дедалі частіше політологи стверджують, що нинішню навколоконституційну полеміку слід розглядати передусім як один з елементів передвибірної стратегії з прицілом на майбутні президентські вибори. Найгірше у цьому процесі те, що на українській внутрішній боротьбі прагне погріти руки дехто з наших сусідів.

“В Україні триває боротьба між владними елітами, тобто між Президентом і прем'єр-міністром. А як тоді консолідовано відповідати на територіальні претензії, на які вже натякнули Російська Федерація і Румунія”? З таким запитанням я звернулася до Президента України під час його традиційної щоквартальної прес-конференції 24 квітня.

Всеукраїнське товариство “Просвіта” ім. Тараса Шевченка глибоко сумує з приводу смерті видатного українця, ексиклузивного директора Злученого українсько-американського Допомогового Комітету в США

Степана ГАВРИША, який відійшов у вічність 4 квітня 2008 року на 87 році життя.

Смерть патріота України, громадського діяча, який плідно співпрацював із Товариством “Просвіта” впродовж багатьох років, — велика втрата для світового українства.

Висловлюємо співчуття рідним та близьким покійного. Світла пам'ять про Степана Гавриша назавжди залишиться в серцях українців на материковій землі та в закордонні.

Від Центрального правління Товариства “Просвіта” ім. Тараса Шевченка
Голова Товариства,
народний депутат України
Павло МОВЧАН

ПРЕЗИДЕНТ І ПРЕМ'ЄР НЕ ХОЧУТЬ КОНФРОНТАЦІЇ

Президент сказав, що він не ставить за мету конфронтацію з прем'єр-міністром чи з головою Верховної Ради. “Моя мета, — наголосив Віктор Ющенко, — у цій ситуації відновити нормальний діалог”.

За його словами, нормальний діалог найкраще будувати, коли вдається знаходити коаліційну модель формування основ державної політики. “Коли ця політика базується на політиці однієї особи (якої саме — несуттєво), то стає дедалі важче. Тому ми говоримо про те, що немає зобов'язань одного перед усією громадою, окрім, звичайно, Президента. Давайте зуміємо консолідувати відповідальність Президента, демократично обраного уряду, тієї більшості, яка перемогла і сьогодні представляє парламент”, — закликав В. Ющенко. Він наголосив: “Не слід критиканство ставити замість функцій, які повинні існувати у робочому режимі між Президентом, Кабінетом Міністрів та парламентом. Я йду цією дорогою, і повірте, коли з моїх вуст лунає критика, то вона не ставить за мету обрізати крила. Хочу, щоб цю критику сприймали так, щоб вона окрилила інституції, про які йдеться”.

За словами Віктора Ющенка, він хоче Україні тільки добра й інших завдань у нього немає. “Сьогодні ми всі підходимо до того, що будь-яка політична фігура, що працює на дестабілізацію, — це фігура, яка працює проти України”, — намагався переконати українське суспільство Президент.

Аналітики стверджують, що хвилі протистояння Президента і прем'єра, яке пов'язане з підготовкою до президентських виборів 2009 року, конфігурація влади в Україні буде на боці Верховної Ради. Адже домінуючі політичні сили — БЮТ і ПР — зацікавлені у концентрації влади в парламенті.

Однак прем'єр-міністр в інтерв'ю на каналі “Інтер” 27 квітня сказала, що демократична коаліція працює, бо в Президента свої повноваження, а у прем'єра — свої. За її словами, все йтиме шляхом пошуку порозуміння, адже іншого виходу нема. Українці, як показують соціологічні дослідження, не підтримують тих, хто свариться.

Голова парламентського Комітету з питань безпеки та оборони Анатолій Гриценко стверджує, що у Віктора Ющенка дуже мало шансів на перемогу на президентських виборах 2009 року.

Останнім часом з подачі Секретаріату Президента Віктор Ющенко зробив кілька програвших ходів. До них належить не підтримане парламентом внесення “президентського пакету” законів. Перекреслено

також можливість розширення повноважень Президента шляхом ухвалення нової редакції Конституції на референдумі. Цей хід заблокував Конституційний Суд, який постановив, що тут головним залишається парламент.

Голова парламентського Комітету А. Гриценко припускає, що у такій ситуації Президент спробує переформатувати коаліцію. І хоч Президент та прем'єр-міністр заперечують таку можливість, проте життя інколи вносить свої корективи. Причиною можливого переформатування коаліції може бути голова Секретаріату Президента Віктор Балога, дії якого багато політиків вважають конфронтаційними.

Свого часу Віктор Ющенко сказав, що Секретаріат Президента — дорадчий орган. Чому ж тоді Віктор Балога, який його очолює, сприяє будівництву монумента угорцям на межі Закарпатської та Львівської областей, а також потурає тому, що на Закарпатті утверджується русинство?

Відповідь Президента на це питання шокувала: “Про монумент я говорив із Президентом Угорщини вже кілька разів, і переконаний, що моя нація його збудує, і це буде прикладом того, що вона європейська, а не дикунська. Ми говоримо про історію, яку комуністи нам рекомендували регулярно щороку переписувати. Тому ми були неправомерно зовані в історії. Ми говоримо про те, що є наші сусіди, є наша вічна історія, є наша повага до наших суверенних прав, до наших кордонів”.

Щодо відповіді про місце та роль Секретаріату Президента під парасолькою Віктора Ющенка, то він їх визначив так: “Коли говоримо про Президентський Секретаріат, майте на увазі — це технічний апарат. Запитайте, будь ласка, хто очолює технічний апарат спікера Верховної Ради? Думаю, ви не знаєте, і вам нецікаво це знати. Хто очолює технічний апарат прем'єр-міністра? Думаю, що ви не скажете. Тож хочеться, щоб ви й не знали, хто очолює мій технічний апарат”.

На моє уточнення, що не було відповіді щодо русинства, Президент України зазначив: “Відверто скажу, що не готовий до цієї відповіді, але питання потребує вивчення. Без вивчення рухатися в один чи в другий бік, розхилювати цілісність, консолідованість нації я не дозволю”.

Отже, якщо тему ще не вивчено, то чи Віктор Балога сам це робить? — уточнила я у Президента України. Замість відповіді від глави Української держави почула своєрідний докір: “Я думаю, що Ви мій партнер у цьому питанні, а Ви лаєте мене”...

РОЗВІНЧУВАННЯ МІФІВ

Святослав МІЗЕРНЮК
Фото автора

За допомогою цього проекту зроблено ґрунтовний аналіз нинішньої мовної ситуації в Україні у всіх суспільних сферах: законодавства, політики, освіти, ЗМІ, судочинства. Дослідження базується на результатах Всеукраїнського репрезентативного опитування населення України у 24 областях, Автономній Республіці Крим та місті Києві. Одержано головний результат — розроблено рекомендації щодо майбутньої мовної політики в Україні, які ґрунтуються на використанні провідної ролі української мови в суспільстві як основної у процесі державотворення, враховуючи мовні інтереси меншин.

У Національному університеті “Києво-Могилянська академія” відбулася Міжнародна конференція, присвячена цій проблемі.

— Передовсім результати наших досліджень дають змогу спростувати ті міфічні стереотипи щодо мовної ситуації в Україні, які активно насаджують деякі зацікавлені політики, — почала свій виступ мовознавець із НаУКМА Лариса Масенко. — Міф перший: переважна більшість населення України розмовляє російською. Проте наші дослідження, як і опитування інших соціологічних служб, засвідчили, що загальна кількість людей, які спілкуються українською чи російською, приблизно однакова: відповідно 35 і 36 відсотків. Цей мовний паритет підтверджують і відповіді на запитання, якою мовою розмовляють учасники опитування там, де вони мешкають. Третина — українською, трохи більше — російською; 23 відсотки респондентів кажуть про двомовність, а 10 відсотків основним у спілкуванні назвали мовний суржик. Отже, теза про суцільну російську мову населення в Україні хибна.

Міф другий: українська поширена лише в Західній Україні. Дослідження засвідчили, що в регіонах України спілкуються різними мовами. Тож поділ на російськомовний схід та україномовний захід не обґрунтований. Українською розмовляють переважно на заході та в центрі України: Закарпатська, Чернівецька, Львівська, Тернопільська, Івано-Франківська, Рівненська, Волинська, Вінницька, Хмельницька, Кіровоградська, Черкаська, Полтавська області. На півночі — у Житомирській, Київській, Чернігівській, Сумській послугуються приблизно однаково обома мовами. Натомість на сході та півдні домінує російська. Нею спілкуються переважно у

Немає іншої європейської країни, де мова етнічної меншини набула б такого самого поширення, як і державна, а державна на чималих територіях стала б мовою меншості. Та з-поміж колишніх радянських республік, окрім Білорусі, Україна має найнесприятливіші умови для розвитку нації — через демографічні, політичні, юридичні, антропологічні, лінгвістичні проблеми. Це — наслідок політики зросійщення, яку провадили російська та радянська імперії. Таких висновків дійшли експерти, які взяли участь у дослідницькому проекті “Мовна політика: антропологічні, лінгвістичні аспекти та подальші перспективи”, яку профінансував ЄС.

цих двох регіонах, тобто лише у восьми областях України.

Міф третій: українською мовою послугуються в офіційній сфері та освіті, а за інших обставин люди розмовляють російською. За результатами опитування, спілкування українською здебільшого поширене у державних установах, закладах освіти, а на вулицях, у магазинах, з незнайомцями тощо розмова відбувається російською, що на 5—6 відсотків переважає україномовне спілкування. Та чи інша мова переважає у побуті, але ця різниця несуттєва.

Ми провели спостереження, і на його основі зробили аналіз індивідуальної поведінки респондентів за різних життєвих обставин: у державних установах та родинних кількості людей, які спілкуються українською чи російською, приблизно однакова. Це спростовує стереотип, що українська — мова лише офіційна, а в інших життєвих ситуаціях російською нібито розмовляють частіше. Це свідчить і про те, що зовнішнє середовище не сприяє спілкуванню людей державною мовою, навпаки, спонукає розмовляти російською. Отже, є проблема слабкого, недорозвинутого українського культурно-лінгвістичного простору.

Ще один міф: українською спілкуватися непрестижно. Така цілеспрямована політика, запроваджена ще за радянських часів, негативно позначилася на іміджі української. Однак семеро з десяти опитаних вважають, що сьогодні спілкуватися в Україні державною якраз престижно: понад 70 відсотків визнають українську як один із символів державності, й лише 10 відсотків із цим не погоджуються. Мало хто з наших громадян розуміє й замислюється над “бatalіями” навколо “Європейської хартії регіональних мов або мов меншин”: лише 14 відсотків мають уявлення про цей документ, і не знають, чий мовні права насправді захищає Хартія. Цим і користуються про-російські політики.

Дослідження допомогли визначити й цивілізаційні симпатії населення: україномовні громадяни схилиються до європейського вибору, російськомовні, які хочуть для російської статусу другої державної, прагнуть до євразійського простору.

Яку ж мовну політику має обрати держава за такої колізії, коли жодна політична сила не знайде потуги, щоб зібрати дві третини депутатів і змінити мовні статті Конституції?

Кожна держава має право на власній території поширювати й розвивати державну мову та вимагати від своїх громадян її вивчати і знати.

Серед рекомендацій, які ми розробили для мовної політики в Україні, передовсім такі: Верховній Раді якнайшвидше ухвалити новий Закон про мови, бо чинний від 28 жовтня 1989 року вже не відповідає сучасним реаліям; усі держслужбовці повинні вільно володіти українською і зобов’язані засвідчити її знання сертифікатом (один з найцікавіших результатів опитування — 50,9 відсотка населення вважають це вкрай потрібним); видавати україномовні книжки, звільнивши їх від оподаткування; Україна мусить дотримуватись і забезпечувати виконання своїх зобов’язань перед Радою Європи та іншими міжнародними організаціями.

МОВНА ПОЛІТИКА В «ПІВДЕННІЙ ПАЛЬМІРІ»

Дмитро ДРОЗДОВСЬКИЙ

Одеса — складне географічне, соціокультурне, соціально-політичне утворення, що має давню історію як місто, засноване ще за Російської імперії. Існує реальна Одеса і симуляр Одеси; це — припортове місто, заручник проімперського минулого, у якому нібито співіснують національні спільноти, проте ідеологічна історія обов’язково має “впливати” з Російської імперії, відповідно “патронеса міста” — імператриця Єкатеріна, за наказом якої було знищено Запорозьку Січ.

Імперські витоки — головна причина укорінення в ментальності людей комплексу асоціацій із власною проімперською, що активно представлена на рівні масової свідомості одеситів. У контексті заідеологізованої історії, на яку працювала і Російська, і совецька імперії, сформовано стереотип сприйняття Одеси як “ісконно руського города”, який активно підтримують і сьогодні.

Цей віртуальний простір — ве-

лика проблема як джерело ідентифікації одеситів, які вивчають ідеологічно перекручену історію свого краю, опиняючись заручниками імперських маніпуляцій.

Якось іде за радянських часів у донецькому художньому клубі аудиторія “освістала” вступне слово Ліни Костенко українською мовою. Поетеса запропонувала спілкуватися російською, і шахтарі гучно висловили протест, мовляв, не треба, ми прекрасно розуміємо українську. Отже, ситуація в Одесі потребує особливої мовної політики: слід насамперед розробити навчальні програми, акцентуючи не на імперських витоках, а на відкритості міста для всіх етнічних спільнот, які у ньому завше гармонійно співіснували, і часто “общепонятною” була не російська. Саме тому українська мова не чужа тут, оскільки Одеська область здебільшого україномовна чи суржикомовна. Мовні ігри в Одесі — це результат ідеологічних маніпуляцій тих, хто на ґрунті викривленої історії сам пропагує сьогодні імперські постулати, не даючи мож-

ливості розвиватися українським книгарням, адже в Одесі лише одна українська книжкова крамниця. Можна розмовляти російською, проте підтримувати ідею суверенітету й неподільності України; можна “думати по-російськи”, та відчувати причетність до української мови і культури. Натомість українська (якщо вона рідна), завжди асоціюватиметься з рідною культурою.

За нинішнього цілеспрямованого майже “кілерського” втручання Костусева і Каурова у формування “ментальності міста” розв’язати проблеми з українською вкрай важко. Передусім через брак фахівців, які готують учителів української мови й літератури, філологів, журналістів, істориків...

Позиція Едуарда Гурвіца щодо мовного питання, на жаль, спрямована на підтримку в Одесі російської. Хотілося б, щоб Едуард Йосипович, який зробив для міста чимало, став гарантом утвердження й розвитку української мови в поліетнічному регіоні. Вибір на користь російської — це крок до по-

гіршення іміджу Одеси як українського ліберально-демократичного міста.

В Одесі спілкуються переважно російською. Хоч це не літературна російська мова, адже місто не має зв’язку з російською культурою. Теперішня мовна ситуація — метастази тоталітарної системи, яка спрямовувала всі сили на утворення єдиного “общепонятного”. Сьогодні в Одесі побутує утопічна думка: щоб не витратити зайвих зусиль, набагато легше вивчити “велікий і магічний” і не мати проблем з українською.

Космополітизм, представлений російською, — ілюзія, на яку працювала ще радянська тоталітарна освіта. Цю ілюзію маємо знищити, сформувавши український гуманітарний простір, зробивши навчально-методичне забезпечення з історії й культури міста, яке аргументовано доведе потребу вивчати українську мову та належати до української спільноти, адже мова — один із визначальних факторів консолідації будь-якої нації.

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПРОРИВ КРІЗЬ ПРІРВУ ЗАБУТТЯ

Володимир ФЕРЕНЦ,
м. Івано-Франківськ

Українське етнічне середовище давно очікує духовного звільнення від численних перешкод розв’язання мовного питання. На превеликий жаль, проблема української мови еволюційним шляхом не розв’язеться: кількість формальних і нерідко свідомих порушників мовного законодавства домінує серед населення України. Отже, найбільший ворог — байдужий українець, який переймається лише грошима. Він нічим не відрізняється від совкового “чоловіка” — задрісного і готового боротися “за шмат добробуту”. Та чи справжній українець цей збайдужілий егоїст? Тим часом українські політики переконані, що російськомовні українці — це нормально. Але чому люди, які не розмовляють українською, називають себе нащадками козаків чи етнічними українцями?

Якщо незнайомі люди у натовпі надають перевагу державній мові не своїй, а іншій держави, то які ж вони громадяни України? У Польщі, Франції, Англії чи будь-якій державі світу громадяни поведуться інакше, тому, можливо, й живуть краще. Збайдужілі етнічні українці ніколи не стануть європейцями, залишаючись “російськомовною радянською людиною” в незалежній Україні. Саме на них опирається Росія, прислужники якої “пропихають” через нашу Верховну Раду російську як другу державну. Тож наш європейський вибір, демократія й світове визнання залишатимуться словами, доки рудимент СРСР — мовний суржик — лунатиме з уст українців. Нічого не зміниться доти, доки не скаже брат братові правду: не розмовляєш українською, не вважай себе етнічним українцем.

Хто розбудить байдужого чи заляканого співвітчизника? Розмови про примусову “українізацію” російськомовних українців — як абсурд — на посміховисько світові. Замало просто любити мову й співати народних пісень, українською треба щоденно розмовляти і жити, створювати навколо себе україномовний інформаційний простір. Доля української мови та буття всіх етнічних українців залежить саме від пробудження національної свідомості російськомовних етнічних українців. Дехто киває на Західну Україну як на форпост українства й очікує на диво, але його не буде, бо насправді не все залежить від нього, а від тих українців, які продовжують, за звичкою, розмовляти зіпсованою російською, бо так звикли. Вихід є! Слід нагадати всім українцям про відповідальність за майбутнє перед своїми нащадками, повернути графу “національність” у паспорти громадян. Тоді чимало українців повірять у себе, маючи запис у паспорті “українець”.

Це слід зробити лідерам демократичної більшості. Може, тоді настане, нарешті, національний прорив крізь прірву забуття, щоб об’єднати і мертвих, і живих, і ненарождених і в Україні, і не в Україні сущих українців.

Юрій ЗАВГОРОДНІЙ

Мене віддавна непокоїть, аж тривожить дразливе запитання — хто має захистити нашу Батьківщину? Тобто мене, мою родину, близьких мені друзів і всіх співвітчизників від нападів ворогів. Почастішали загрозливі заяви щодо нашої держави не останніх провідників сусідньої країни, яку називають “стратегічним партнером”. Це додає неспокою і навіть гострого болю.

Болить від спостережень за сучасним розвитком моєї держави — країни моїх дідів і прадідів; болить від екскурсів у її історію, бо ж здобутків було менше, ніж поразок під час героїчної боротьби за власну гідність, за рівність між державами і народами. Прикро, що патріотичне виховання, зокрема військове, надто непомітне і малоактивне, коли йдеться про широкий загал. Воно жевріє десь на узбіччі великих свят і зовсім зсередини буденних клопотів моїх кращих — і пересічних громадян, і відомих державотворців. У вузькому колі однодумців ми постійно про це говоримо, але за палкими, хоч і сумними водночас нашими розмовами не постає жива дія так широко й всеохопно, як би мало бути після усвідомлення гіркої істини. Мені можуть дорікнути щодо моєї активності чи й повної відстороненості від важливої для нашого майбуття проблеми. Передусім намагаюся покликати до дискусії опонентів, які можуть доказово заперечити мій песимізм і протиставити йому позитивні приклади нашої дійсності.

Показове несприйняття незалежної України деяких екстремістів з непрохідних до парламенту партій — найчастіше просто піар-акція, розрахована на зомбовану з радянських часів частину електорату, бо мало хто з таких політиків насправді прагне опинитися на імперських задвірках, а не розвивати свій бізнес під захистом європейської держави. Проте в політичному запалі вони виводять своїх заангажованих прихильників мітингувати під чужими прапорами (ідеться не про пропалачені провокації, яких теж удосталь). Інколи й вони згадують про наших військовиків, особливо зі старшої генерації, намагаючись прихилити їх до своїх гасел ностальгійними спогадами. Навіть ганебну участь імперської армії у збройних конфліктах чи у справжніх війнах на теренах багатьох далеких країн подають як щемкі спогади про виконання “інтернаціональних обов’язків”. А один відставний ветеран отих війн нещодавно бідкався з українського телеекрана, що сьогодні наші військовики не мають можливості постійно набувати бойового досвіду так, як це роблять російські колеги. Гірко було слухати генерала, на грудях якого палахотіло кілька десятків нагородних стрічок, але й радісно від усвідомлення, що нині маємо нарешті свою державу, яка не прагне загарбати й підкорити інші народи, не хоче нікого повчати чи “захистити”, що її сини не повертаються додому з якогось Афгану або Чечні у запаланих трунах! Але хіба може ствердитися вона без свідомого патріотизму її громадян та без власного патріотичного війська, яке має захистити не лише її, а й кожного громадянина зокрема? І чому досі законодавчо не укладено тих, хто в різні часи виборював незалежність свого краю?

У шістдесяті роки, коли на столичному Хрещатику існували чудові книгарні, я полюбляв порпатися у книжковому багатстві, відшукуючи щоразу близьке мені за уподобаннями, за цінною і водночас наближене до однієї з мов, якими володію

настільки, що міг би прочитати і зрозуміти без особливих зусиль. Одного разу в польському відділі надібав на роман “Луни у Бескидах”, створений на основі реальних подій, в яких автор брав участь. Це художній твір, хоч і збережено справжні імена дійових осіб і подано інформацію про їхню подальшу долю. Ішлося про останній рік активного й трагічного протистояння на лемківських землях одного з куренів УПА та військових формувань регулярної армії Польської Народної Республіки.

Головним для мене стали не самі сюжетні події, описані надзвичайно яскраво і правдиво. Показуючи сувору дисципліну в підрозділах УПА і майстерність її воїнів у бойових діях, автор, заанга-

Фото Олесь Дмитренко

З РОЗДУМІВ ПРО НАШЕ ВІЙСЬКО

Фото Олесь Дмитренко

жований у своїй щирій любові до відродження величчя Речі Посполитої, намагався нагадати співгромадянам про фанатизм українців у ненависті до інших народів. Обґрунтовував і виправдовував операцію “Вісла”.

Тодішня комуністична цензура дозволила продавати в Україні таку книжку, щоб місцеві поляки знали, що їм з українцями ніколи не порозумітися. Ця книжка мала б розпалювати антиукраїнські настрої поляків в Україні, хоч читали її також українці. І це було прорахунком спецслужб тодішнього СРСР, бо цінним для мене й українського гурту була лінія про історію створення УПА, її структуру військову, політичну й господарську, чисельність з усією інфраструктурою, без якої не може існувати жодна армія. Я тоді вперше дізнався, що Українська Повстанська Армія складалася не з розрізнених партизанських загонів, а була потужним військовим формуванням, мала військові старшинські й підстаршинські школи, зброярські, медичні, господарські та інші підрозділи. Вона користувалася беззастережною підтримкою народу, хоч у її лавах боролися представники різних націй. А мене, тоді ще молодого випускника будівельного інституту, який нещодавно вивчав на військовій кафедрі саперську справу й фортифікаційні дисципліни, вразили відомості про інженерні частини УПА та типові проекти бункерів і схронів, які не можна було повторювати у межах одного району, щоб не демаскувати входи-виходи до інших.

У більшості громадян досі побутують ще радянські комуністичні догмати щодо будь-чого з української історії. Йдеться навіть не про українські витоки Трипільської

культури чи Антську державу, а про ближчі до сьогодення роки ХХ століття, коли постала УНР. Юридично ніхто не скасовував її суверенності, досить прочитати Конституцію УСРР, де йдеться про суверенну державу в складі СРСР. Ризьку мирну угоду 1921 року УСРР підписувала саме як правонаступниця УНР. Чому ж ми відсвяткували лише 16-ту річницю державності?

Більшість нашого населення під впливом радянської кінострічки “Богдан Хмельницький” щиро вважає, що Запорозька Січ з усіма її адміністративними, церковними й освітніми структурами на величезній території була не першою демократичною республікою в Європі (за висловом Карла Маркса), а лише притулком для волюг, які постійно пили-гуляли, хоч і мріяли на хмільну голову про “возз’єднання з братнім російським народом”. І на всю ватагу було представлено одну-єдину “особу духовного звання” — дяка, який теж не просихав од пиятики.

Хіба не деформують свідомість молодого покоління постійні повтори радянських фільмів про події визвольних змагань 1917—22 років, де воїнів армії УНР показують невдахами, а у повстанських загонах начебто переважали декласовані елементи чи справжні дегенерати. Надто часто займають ефірний час “кіношедеври” на кшталт “Весілля в Малинівці” чи “Думи про козака Голоту”, де навіть українські дітлахи допомагають рятуватися посланцеві Леніна від українських “бандитів”. Що вже казати про правдиве відображення героїчної боротьби УПА за незалежність України!

Більшовицька імперія як спадкоємниця царської зробила на-

лежні висновки з українізації полків, дивізій і корпусів чи Чорноморського флоту під час революційних подій 1917—18 років. Саме тому в СРСР українців розпорошували у військових частинах якомога далі від кордонів України (Північ, Балтика, Сибір, Далекий Схід тощо). Сьогодні можна лише шкодувати, що сприятливими обставинами свого часу не скористалася Центральна Рада, як і з приводу того, що не зробили належних висновків з історії створення справді української армії. Можна лише картати себе, що обираємо до Верховної Ради (як і рад усіх рівнів) не тих, що не формуємо через вибори саме українську владу, бо там завжди не вистачало і не вистає національно-патріотичних сил.

Саме тому матимемо напередодні чергових роковин відновленої держави військові частини з уламків колись могутньої наступально-агресивної, а не лише оборонної потуги СРСР. Історія, військові традиції, статuti й нестатутні стосунки — ніщо не змінилося за ці роки. Сумно, коли розповідають про ганебні події в українських Збройних силах.

У другій половині ХХ століття на Землі постало понад сто незалежних країн, які по-різному звільнялися від імперських обіймів. Проте жодна з колишніх колоній не творила свою армію з військових формувань колишньої імперії. Україна не могла вчинити інакше на своїй території з майже мільйоном озброєних людей, переважна більшість яких (від рядових до генералів) вважала тимчасовим явищем відновлення української незалежності навіть під час прийняття присяги на вірність українському народові. Поступово скорочуючи цю військову потугу на своїх теренах, треба було водночас створювати підрозділи нової національної армії на патріотичних засадах, виходячи з історичної узвичаєності, щоб з часом вони повністю замінили колишні радянські військові частини.

Згадаймо, як протягом 1991 року з усіх усюд Росії щодня збиралися на столичному Майдані Незалежності сотні українських воїнів і врочисто присягали перед киянами на вірність Україні. Та спішно перефарбована у демократичні кольори компартійна номенклатура не захотіла сприйняти щирих патріотичних прагнень звичайців, тому більшість тих українців залишилася на російських теренах з образою. Було спотворено спробу створити Національну Гвардію, яку одразу розформували. Досі вважають “найкращим”

звертанням за старою звичкою “таваріщ капітан”, а не “пане сотнику”.

Вочевидь, порушую непросту проблему, і я не перший, кому вона болить. Не лише мені муляє очі генералісиму Суворова перед Військовим лицем імені Богуна, бо знаємо з історії, що Суворов не лише завойовував для “матушки імператриці” нові території, а й з усією жорстокістю придушував будь-які потяги до свободи різних народів на раніше підкорених землях.

У патріотичному військовому вихованні якось непропорційно схилиємося до відзначення переважно трагічних подій з нашої історії (Крути, Берестечко, Базар, Полтава тощо). Однак не варто забувати славних перемог наших попередників у відстоюванні національної гідності: Конотоп і Жовті Води, Маківка і Синюха, Хотин і морські походи Сагайдачного, його військові операції на Півночі. Богдан Хмельницький отримав золоту шаблю з рук польського короля Владислава IV саме за військовий похід на Північ. Здавна стало наче традицією описувати і в літературних творах трагічні сторінки нашої історії: “Чорна рада”, “Руїна”, “Сумерк” тощо. Надто мало творів, які могли б привабити читача так, як це робить Василь Кожелянко у пригодницьких історичних фентезі “Дефіляда” чи “Конотоп”. Але наші (чи наші?) телевізійники заповнили українські телеканали російськими серіалами на патріотичні теми лише з погляду величності Російської імперії — і давньої, і сучасної. А яким би захопливим міг бути серіал за мотивами “Козака Мамая” Олександра Ільченка! Є чимало призабутих творів української літератури — класичної й сучасної — про нашу присутність на західних теренах: чому б не згадати про європейські пригоди козацьких полків (Дюнкерк, Відень тощо)? Майже нічого не чути і про пізніші визвольні змагання, бо “прийшли володарі нові — войовники і товстосуми, і зайшлий люд з чужих країн” (Л. Костенко).

Заликаю не до войовничого протистояння між опонентами, а лише до толерантного діалогу з приводу не всього військового будівництва, а до дотичної проблеми — патріотичного виховання не лише на шкільній лаві, а в усьому медійному просторі.

До побудови військової доктрини незалежної Української держави мають прихилити провідників народу досвідченіші у цьому питанні фахівці. І не лише провідники, бо до справи може долучитися кожен, хто не лише вболіває за долю своєї Батьківщини, а й вірить у її майбуття, аби нас — народу — ставало дедалі більше, а безрідного “населення” — дедалі менше (у відсотках, звичайно). Бо проблема падіння народжуваності разом зі збільшенням міграційних потоків теж становить загрозу для майбутнього України. Поки ще нас багато, і нас справді було б не подолати, аби ми не співали кожен у своєму закутку (у своїй окремій партії) “Боже, нам єдність подай!”

Питання патріотичного виховання і єдності національно-патріотичних сил загострюються, на жаль, лише перед черговими чи позачерговими виборами. Мрію, що наступні вибори будуть не просто новим випробуванням народного терпіння чи його розчарування, а зможеють нарешті довести всім нам: є ще в Україні провідники, гідні свого народу, бо вони поставлять на кін замість власних амбіцій долю держави, заради якої треба єднатися під одним прапором — національним і патріотичним!

Наближається час, коли “ми знову станемо народом!”

Пам'ятник князеві Малу в Коростені,
під ним розташований бункер Сталіна

Євген ЯЩЕНКО,
м. Коростень

ТАЄМНИЧИЙ ОБ'ЄКТ

До війни городяни називали його “бомбосховищем”, тобто місцем, де під час війни якісь люди ховатимуться від ворожої авіації. Непроникна завіса секретності навколо будівництва об'єкта свідчила, що сховище призначається не для простих смертних. А для кого? На конкретне питання могли відповісти лише ті, що замислили побудувати “бомбосховище” в надрах гранітної гори, яка вивисується над річкою в центрі Коростеня. Безумовно, “воно” будувалося на випадок війни і для військових — у містечку було дислоковано багато військових частин. Але якщо для військових, то — якого рангу?

Якби шпигуну вдалося проникнути всередину вже цілком обладнаного, готового до експлуатації “бомбосховища”, то він зміг би зробити важливі висновки щодо його призначення, зокрема — щодо рангу й чину майбутніх мешканців підземної споруди. Йому одразу стало б зрозуміло, що сховище створювалося не для того, аби коростенські обивателі сиділи в ньому, склавши руки, і ждали відбою повітряної тривоги, коли можна вийти назовні й зайнятися буденними справами.

У цьому сховищі в комфортних умовах міг працювати, виконуючи якусь надзвичайно важливу функцію, колектив людей численністю до п'ятдесяти осіб включно з жіночим персоналом. Наголошую: той колектив жив би в глибині гори, не виходячи на поверхню тижнями, а можливо, й місяцями, захищений системою автономного життєзабезпечення у будь-яку пору року... І тоді шпигуна осяяла б здогадка.

Але в тім-то й річ, що проникнення сторонніх осіб за колючий дріт заборонної зони і під час будівництва, і по його завершенні було неможливе. Сталінський режим умів охороняти свої наміри і плани.

Якби хто-небудь із проектувальників, будівничих або тих, що працювали у сховищі після його введення в експлуатацію, а згодом, у липні 1941 р., замітали сліди, прохопився хоч одним словом у належному місці, тоді у наших дослідженнях не було б потреби. Однак цього не сталося, ніхто не порушив підписки про нерозголошення державної таємниці. Якщо ніхто не прохопився словом упродовж 60 років від початку будівництва, то мусимо визнати, що заходи секретності були прийняті екстраординарні.

Навіщо потаємне робити видимим? — запитає читач.

РОЗВІЯТИ МОРОК МИНУЛОГО

Відповідь: аби розвіяти морок минулого бодай у невеликій його частині, інакше майбутнє може і не настати. Це передовсім. Далі: якщо ви розробляєте якусь тему, досліджуєте її з різних точок зору, то вона розростається і починає освітлювати набагато ширші реальності, про існування яких ви на початку не здогадувались. Так вийшло і цього разу. Тема “бомбосховища” висвітлювала низку явищ всевітньо-історичного масштабу.

Я усвідомлював, що питання про справжнє призначення “бомбосховища” буде ви-

рішуватися у процесі дослідження, в міру того, як накопичуватиметься інформація про специфіку будівництва, його обладнання, системи зв'язку, життєзабезпечення, тобто коли шляхом уявної реконструкції “воно” набуде довоєнних обрисів у багатьох деталях. І тоді настане час для висновків.

Окрім технічної характеристики як необхідної основи узагальнень, значну, якщо не вирішальну роль, відіграють обставини історичного та геостратегічного характеру. Але найголовнішою цінністю поставав сам комплекс підземних приміщень, яким судилася вічність, що перевершувала змістом позачасове існування єгипетських пірамід.

Отже, про справжнє призначення “бомбосховища” могло відати лише вузьке коло осіб, згуртованих біля вершини влади, колектив виконавців проекту, які втілювали плани диктатора в життя, ну і, безперечно, сам Хазяїн, володар 1/6 суходолу земної кулі. Подібні персонажі державних таємниць не розголошують. Однак таємниця відкрилась, і це сталося незалежно від того, збереглися якісь документи щодо “бомбосховища” чи не збереглися, живий хто-небудь із числа осіб втаємничених, чи всі вони мертві.

марксизмом, чимало людей на Заході дивилися на СРСР як на країну, де будувється суспільство майбутнього. Якщо врахувати всі ці реалії, то будь-яка спроба зобразити “бомбосховище” як частину укріпайону і доказ існування оборонної стратегії здається або умисною дезінформацією, або наслідком такої дезінформації.

Спіраючись на факти, які наводить Віктор Суворов у книгах “Ледокол”, “День “М””, “Последняя республика”, враховуючи специфіку “бомбосховища”, а також історичний контекст, мусимо зробити наступний висновок: плануючи похід на Європу (загарбницький чи визвольний, то вже інше питання), Сталін заздалегідь готував у Коростені, на березі річки Уша (Уж), у найзатишнішій, найпривабливішій місцині світу, свою резиденцію — бункер Ставки Верховного Головнокомандувача, із якої було б зручно і непомітно здійснювати керівництво десятками армій, які прокладають собі шлях до берегів Атлантики, Північного моря, Адріатики. На початку 1941 р. Радянський Союз у результаті знищення Польщі й виконання германо-радянських домовленостей (пакт Молотова-Ріббентропа) зіткнувся з Третім рейхом на кор-

них районах, німці обходили із флангів, брали у “кліщі”, заганяли у “казани”, оточували, примушували здаватися в полон. Через те Ставка в Коростені, на відстані 1000 км від Москви, не знадобилася, потреба в бункері автоматично відпала. Існування бункера в Коростені втратило сенс не тому, що німецькі війська надто швидко просуvalися на Схід, а через те, що він будувався для ситуації прямо протилежної: коли мільйонні сухопутні сили радянської імперії просуvalись би прискореним, переможно-тріумфальним маршем на Захід.

Але повернімося до передвоєнного періоду. Ніхто в Генштабі не міг прийняти рішення про будівництво подібної споруди без відома Сталіна, не визначивши, не обміркувавши з ним заздалегідь момент введення об'єкта в дію — в день “Х”.

Начальник Генерального штабу маршал Шапошников був куратором будівництва бункера в Коростені, — це можна стверджувати однозначно, а це означає, що за ходом будівництва стежив недремним оком вождь. І хай Сталіну не довелося жодного разу віддати бункер, це вже не має значення. Люди старшого покоління пам'ятають, як при-

КОРОСТЕНСЬКИЙ БУНКЕР СТАЛІНА

Проект подібної споруди не міг з'явитися без санкції верховного правителя держави, і тим паче, не міг він реалізуватися без його відома. Очевидно, технічне завдання виконавцям формулювалося з урахуванням тієї ролі, яку призначив об'єкту Сталін у своїх далекоглядних задумах. А з цього випливає, що питання вибору місця споруди, його призначення, термінів проектування і будівництва могли бути поставлені тільки кремлівським диктатором і ніким іншим, бо ці питання перебували у тісному зв'язку з головним клопотом вождя — підготовкою до війни. 1936 р., коли радянське керівництво замінило оборонну воєнну доктрину наступальною і тим самим поставило хрест на застарілій системі укріпайонів, розпочинається секретне будівництво унікальної підземної споруди загальною площею 400 кв. м на глибині 10 м в надрах гранітної гори в центрі Коростеня. Задля чого? Аби керувати двома УР'ами, на яких уже поставили хрест? Звичайно, ні. Тоді для розв'язання яких завдань було замислено і створено цей складний у технічному плані й досконалий із точки зору безпеки командний пункт, розташований, до того ж, у безпосередній близькості (80 км) від західного кордону країни?

Гадаю, Сталін як політичний лідер і знавець людських натур уважно перегорнув книгу Адольфа Гітлера “Майн кампф”, особливо ті її розділи, де фюрер обґрунтовує необхідність розширення життєвого простору німецького народу і ставить своєю метою розгром марксизму, російського більшовизму і світового єврейства. Надходила до Кремля і додаткова цінна інформація. 1936 р. бурхливе економічне зростання Німеччини, прискорений процес її переозброєння, а також ремілітаризація Рейнської області Гітлером створили всі підстави для прийняття Москвою рішення, пов'язаних із перспективами наступальної війни, з необхідністю вчитися ведення наступальних воєн і готувати військово-промисловий комплекс відповідним чином. Адже мирні міждержавні відносини в межах самого Заходу, мир між Німеччиною і, скажімо, Францією, не передбачався ні в близькому, ні у віддаленому майбутньому. А Росія ворожнечу між західними країнами завжди вміла обертати собі на користь. Крім того, народи Західної Європи, в тому числі німецький, були інфіковані

доні від Баренцового моря до Чорного. Значення бункера в Коростені різко підвищилось. Компетентні спостерігачі в Генштабі віддавали належне точності сталінського передбачення. Варто було поглянути на карту Європи і ставало очевидно: відстань від Коростенської Ставки до майбутнього театру воєнних дій (ТВД) оптимальна. Із цієї геостратегічної точки здійснювалось би оперативне управління танковими клинами, що розтинають простір у напрямку Бухареста, Праги, Берліна, Кенігсберга...

У світлі концепції, зробленої Віктором Суворовим, яка викриває задуми Сталіна, подібний висновок не здається фантастичним. Навпаки, завершення будівництва бомбосховища в Коростені (1939 р.) сприймається як додаткове матеріальне підтвердження планів кремлівського диктатора.

Оскільки Гітлер першим розпочав наступальну війну, події почали розвиватися за цілком іншим, незручним для Сталіна сценарієм.

Завдавши широкомасштабного випереджального удару, Гітлер дезорганізував грандіозний процес підготовки радянських військ до їхнього власного наступу. Ці війська, які не готувалися до оборони, тому що перебували у стадії масової концентрації, розгортання і переозброєння у прикордон-

Вхід до Коростенського бункера

родно сприймали словосполучення на кшталт: “сталінські соколи”, “сталінський маршрут”, “сталінський план перетворення природи” — настав час звикати до нового словосполучення: “Коростенський бункер Сталіна”.

Прив'язка бункера до геостратегічного простору і того часу, коли він будувався, тобто до політики Сталіна і його глобальних задумів, безумовно, необхідна. Але цього не достатньо. Бажано знайти психологічний вимір, який дозволяв би судити, наскільки ідея цієї споруди відповідає особистості вождя.

УЛЮБЛЕНІ ГРАНІТИ ВЛАДИ

Мені здається, що цей унікальний об'єкт є найкрасномовнішим пам'ятником вождів, створеним у гранітних надрах із порожнечі на протигагу тим статуям із каменю й металу, які виставляли перед очима народу на території СРСР. Фізики знають: немає нічого місткішого, більш сповненого фізичної значимості й нескінченності смислів, ніж вакуум. У непорушно стійких, воістину вічних приміщеннях “бомбосховища” відчувається атмосфера пекла, яка оточувала диктатора за часів його владарювання. Містичні спекуляції навколо ставки Гітлера “Вервольф” здаються дитячим лепетанням, коли заглиблюєшся в узагальнюючі смисли й феномени, пов'язані з Коростенським бункером Сталіна. Ідея абсолютної влади поєднується тут із внутрішньою силою кам'яної породи. Річ у тім, що геологічна формація, на якій лежать дров'яні землі, не має подоби на земній кулі. У науковій літературі вона має назву “Коростенський Плутон” (Плутон — бог підземного царства у міфології стародавніх греків. На-

Одна з кімнат бункера

“Кажуть, війна закінчиться лише тоді, коли буде захоронений останній полеглий воїн”.

Боковий вхід у бункер

разі цим словом названо геологічну формацію). Породи, з яких складається Плутон, — переважно граніти. Вони утворилися в результаті охолодження й кристалізації розплавленої магми, яка пробилася крізь розломи земної кори на площі 10 000 кв. км 2 мільярди років тому, і з тих епох зберігає свої первозданні властивості. Згодом, коли виникли питання, пов’язані з будівництвом мавзолею Леніна в Москві й вибором гірничих порід, необхідних для втілення архітектурного задуму, Сталін зупинив свій вибір на породах Коростенського плутону. Це не випадковий факт. Граніти як посланці геологічного минулого, як агенти дожиттєвого, потойбічного, світу діють заспокоїливо на психіку людей. Вони приводять людську душу до смирення самим фактом свого нерукотворного буття, непідвладного часові, викликають невимовні словами почуття. Глибини земних надр і людських душ однаково темні й у цьому сенсі споріднені.

Чому граніти і подібні їм породи Коростенського плутону використовують як матеріал для пам’ятників і архітектурних споруд, що символізують державну владу? Здавалось би, що може бути простішим цього питання? Однак відповіді на нього такою ж мірою нелегко, як визначити природу влади. Ми спроможні лише констатувати: не існує більш придатного монолітного каменю для могильних плит, стай, архітектурних споруд імперського стилю, меморіальних комплексів, пам’ятних знаків, а також будівництва.

З кам’яного тіла Коростенського плутону за волею вождя народів розбудовувала Москва свою державну велич. Зростання власної політичної ваги, впливовості й авторитету, матеріальної й психологічної стійкості у світі столиці більшовизму свідомо пов’язувала зі зростанням поставок українського граніту, а не тільки їжі з навколишнього економічного середовища. Обсяг щебеню, видобутого з Коростенського плутону за часів радянської влади і поглинутого центром імперії, Москвою, становить близько мільярда кубометрів. Столицям держав граніти слугують украй необхідною поживою. Люди, а серед них владоможці, жадають каменю, тому що людина, оволодівши каменем у палеоліті, опанувала владу над усіма іншими тваринами.

Вождям потрібно багато каменю, бо вони владарюють над масами народу.

Мавзолей Леніна нагадує ступінчасту піраміду. Він доступний для огляду у верхній, зовнішній частині, і недоступний з нижньої, звідки піднімаються вожді. Поява шеренги вождів на трибуні скидається на їхнє виросання з потойбічного, пекельного морокру, але видно їх тільки по груди. Нижню частину всемогутніх постатей приховує суцільна балюстрада з лабрадору, вона надає зовнішності верховного владика та його соратників непохитної монументальності. Мільйони підданих, очам яких відкривається заворожливе видовище, приходять у захват, вони переживають релігійно-патріотичну радість, нестримне бажання підвестися до носія смертельної небезпеки і водночас гаранта порядку. Зрештою, аура пекельності змішана із сервільним інстинктом людини-гвинтика, викликає неясну тривогу, яка переростає у бажання подивитися в обличчя смерті, не ризикуючи життям. Через те мертвого Леніна зробили доступним для огляду.

Відвідування громадянами гранітної усипальниці й споглядання мерця, накритого

склом, створювало у людей ілюзію безпечної і водночас трудної для розуму екскурсії на той світ. Поховальна камера, облицьована породами Коростенського плутону, справляла моторошне враження. У підсвідомість глядачів назавжди входила повага до смерті як державно-будівничої сили.

Коли Сталін виходив на кам’яну трибуну Мавзолея і займав місце в центрі, він поставав перед народом як володар потойбічного світу, адже підніжжям йому слугувала гробниця першого вождя, його труна, розташована внизу, в оточенні гранітних мас, видобутих з тіла плутону. Поява

вождів була ритуальним дійством, розрахованим на найглибші шари свідомості. Архітектурний задум Мавзолея, втілений у кам’яних блоках, видобутих на Древліщині — це фактично тріумф першоречовини, яка знайшла для себе найбільш вражаючу форму. Існування подібних споруд свідчить про наявність необмежених можливостей раціонального маніпулювання такими незбагненими категоріями як першоматерія, вічність, влада, смерть. Вони належать до найважливіших координат, які структурують людські душі, надають їм необхідну орієнтацію в соціальному просторі. Під впливом архітектурних форм, створених у камені, люди вчаться шанувати і здобувати достойнство як громадяни.

Гадаю, місце для Сталінського Бункера в Коростені також вибирали під впливом незабутніх вражень від гранітних мас, які слугують фундаментом древлянській столиці упродовж багатьох віків.

Душа людини пов’язана з каменем. Можливо, про психологічну спорідненість між надлюдиною — а Сталін був різновидом надлюдини — і гранітами варто висловлюватись в інших жанрах, створювати уявлення про цей феномен мовою образотворчого мистецтва, якою, до речі, багато хто користувався не без успіху, — мені хотілося б підкреслити виняткову твердість сталінського характеру: він споріднений застиглій магмі. У Сталіна було незворушно холодне серце. Його абсолютна безжалість примушує думати, що з певного часу він лише прикидався людиною. Якби, припустимо, якийсь поважний актор, замисливши змалювати душевний стан вождя у скрутку для нього хвилину, застосував метафору: “Камень лёг ему на сердце”, то читачі, громадяни Радянського Союзу, сприйняли б цей вислів як неприпустиму щодо вождя м’якотілість і сентиментальність. Подібна формула прозвучала б дисонансом, фальшивою нотою. На той час, коли про Сталіна почали серйозно розмірковувати, його серце вже було каменем, тобто психологічною подобою мертвої породи надзвичайної твердості й міцності. Процес прогресуючого скам’яніння був неминучий, бо на початку свого шляху цей уродженець грузинського провінційного закутка обрав смерть своїм союзником, найнеобхіднішим і найчастіше застосованим знаряддям політики. Здатність безперервно репресувати опонентів, ліквідувати політичних конкурентів, фізично знищувати ворогів, а також внутрішня готовність посилати на смерть десятки мільйонів людей поставали як прояви потойбічного світу.

Тераса бункера (навпроти Ольжиної купальні) була облаштована для виходів до живої природи, для відпочинку на свіжому повітрі у зручному шкіряному кріслі. Майданчик тераси, вистелений візерунчастою керамічною плиткою, створював атмосферу затишної парадності, яку підкреслювала дика архаїка скелястих стін, декорованих плющем, і шум річки внизу. Крізь маскувальну сітку пробивалися сонячні промені, вони іскрилися у кришталевих фужерах з червоним вином, гралися на білому кителі і золотих погонах Генералісімуса. Чудова місцина.

Однак, походжаючи у м’яких чоботях килимовими доріжками підземних апартаментів, він би насолоджувався найціннішим скарбом у світі — абсолютною безпекою і, радіючи життю, міг би почуватися майже Богом, владикою потойбічного.

Але Адольф Гітлер напав першим.

ОЧЕВИДЕЦЬ І ЛІТОПИСЕЦЬ

ЦІНА ПЕРЕМОГИ

Борис МАНЖЕЛА,
ветеран фронтового дитинства

Кажуть, війна закінчиться лише тоді, коли буде захоронений останній полеглий воїн. Проте молох війни інколи хоронить і живих.

Дядько Михайло, рідний брат мого батька і батько двоюрідного брата Миколи, був звичайною людиною, походив із давнього козацького роду. Вже 13-літнім підлітком він став до роботи, щоб хоч чимось допомогти меншим братикам і сестричкам, бо мама рано померла.

У роки колективізації він як малоземельний селянин першим записався до колгоспу, бо обіцяли (і виділили) наділ землі для ведення свого господарства, де й побудував садибу. Був тихим і скромним: усі довоєнні роки провів із кінями (був їздовим конюхом, бо любив цих працюючих і красивих тварин).

Із початком війни 1941 року всіх коней “мобілізували” на фронт, а дядька Михайла з конем Вірним чомусь не встигли.

Після 7 жовтня 1941 року, коли відступаючи війська 21-ої та 40-ої армії, відходячи з тяжкими боями, залишили Білопіль, а 10 жовтня — і Суми, опинився Михайло Кузьмич у вимушеній окупації. Коня сховав у плавнях річки, зробивши примітивне укриття, а сам переховувався у погребі від німців-хапунів, хоч ті й рідко навідувалися до невеличкого хуторця. Як витримувати люті зими — знає лише дядько Михайло і його кінь Вірний. Із приходом наших військ і звільнення 3 вересня 1943 р. Білопіль від німців козак Михайло разом зі своїм другом Вірним подався до райвійськомату. І наступного дня обох їх “постригли” в кавалерію. Навіть не встиг заїхати додому і попрощатися з дружиною та малими дітьми. Вихор війни закрутив його і закинув у білоруські болота. Німецькі війська в Гомельській області взяли в оточення кавалерійський полк, загнали в болота і там знищили його до ноги мінометним вогнем.

А в цей час сниться дружині Михайла, що її любий Михайлик (так вона звала його за невеликий зріст) кличе її, простягає до неї руки, намагаючись вилізти з якогось темного болота. А тут, як на зло, жодної звісточки з фронту від чоловіка. І так аж до осені 1945 року. Старший син Миколка, якому вже й до школи час іти, все допитувався матусі: коли ж батько повернеться з війни? Його він майже не пам’ятав. Хтось передав із району чутку, що Михайла немає серед живих, бо якби був живий — подав би звістку. А тут — ні похоронки, ні листа. Хто знав, що гвардії сержанту армійської розвідки не рекомендовано було навіть писати листи.

І знову віщий сон, але вже Миколці. Хлопчик бачив уві сні, як полем іде додому його батько... “Одягнувшись тепленько, — розповідає майже 70-літній син воїна, Микола Михайлович, — вийшов я з села на битий шлях, що веде від залізничної станції, і простояв, чекаючи і дивляючись в обрій аж до обіду. Дивлюся, ідуть дорогою двоє, ніби військові, бо в шинелях. І прямують до мене. Я почав бігти до них, а за кілька метрів перед ними зупинився, бо розгубився: хто ж із них мій батько, думаю. Мабуть, той, хто у чоботях зі шпорами, бо кавалерист. Та мене виручив один із них, промовивши: “Дивись, Мишко, тебе вже й син зустрічає!” Тоді я й кинувся в обійми свого батька.

— Ось і не вір снам, — промовив мій двоюрідний брат”.

Після війни — знову робота в колгоспі, знову не розлучався з кінями, якими й орали, і сіяли, і врожай звозили, бо яка там техніка... Про свої воєнні випробування Михайло Кузьмич майже не розповідав. Лише колись зауважив, що дивом виліз зі “смертельного мішка” в білоруських болотах, довго блукав лісами й перелісками, доки не натрапив на пораненого міною свого коника Вірного, якого перев’язав шинеллю, і так удвох добиралися до армійського ветлазарету № 432.

22 травня 1944 року йому присвоєно звання “гвардії сержант”, був командиром відділення частини. Визволяв Варшаву, штурмував Берлін, нагороджений двома медалями “За бойові заслуги”, орденом Вітчизняної війни, “За звільнення Варшави”, “За штурм і взяття Берліна”, “Ветеран праці” та ін.

Коли ж почалася кампанія вшанування ветеранів війни, яким надавали певні пільги, звернувся колишній воїн до Білопільського райвійськомату, щоб і йому видали посвідчення “Ветерана війни”. Показав майору свою червоноармійську книжку з печаткою військової частини, де вказано, що йому видано ще

1944 року шинель з шапкою-вушанкою, теплі шаровари й три сорочки, навіть зимові й літні онучі разом із погонами сержанта, але жодного слова про бойові дії.

Це по-перше. По-друге, він і досі значиться загиблим і похованим ще в листопаді 1943 року. Тому хай спростує те, що він не мертвий, а живий. Та й армійська книжка виписана як дублікат, бо оригінал потонув у болоті разом із речовим мішком.

Усе-таки військовий квиток йому видали, спираючись на посвідчення про нагороди, але “Ветерана війни” не отримав.

Зглянувшись на поневіряння фронтовика, якась жіночка з райвійськомату порадила звернутися в архів Радянської Армії в м. Подольськ Московської області за підтвердженням. Невдовзі викликають ветерана знову до РВК. Приїздив до Білопілья вже його син, бо такого чиновницького знущання воїн не витримав — помер напередодні Дня Перемоги 4 травня 1989 року. Чиновник-майор показав увесь послужний список колишнього гвардії

Фото Олеса Дмитренка

сержанта з його численними нагородами і пообіцяв виписати посвідчення “Ветерана війни”. Але кому? Тому й досі в багатотомному довіднику “Книга пам’яті” значиться, що Манжела Михайло Кузьмич загинув смертю хоробрих ще 26.11.1943 року і похований у селі Шацилки Гомельської області, в братній Білорусі.

І ось уже 5 березня 2007 року отримав син солдата повідомлення про смерть батька від директора Меморіального комплексу “Меморіальний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941—1945 років”. Текст мовою оригіналу: “Извещение НКО СССР.

Ваш муж, красноармеец-стрелок Манжела Михаил Кузьмич, уроженец Сумской области Белопольского района в бою за социалистическую Родину, верный воинской присяге, проявив героизма и мужество, был убит 26 ноября 1943 года. Похоронен в м. Шацилки Перечского района Сумской области (помилково — треба Гомельської області, Білорусь). Настоящее извещение является документом для возбуждения ходатайства о пенсии (Приказ НКО СССР №).

Куда: Белопольский РВК Сумской области
Кому: Манжеле Александре Федоровне (жене)”.

І все. Жодної відмітки: чи вручена ця страшна звістка і кому, коли — невідомо. Мабуть, на щастя, вона й не була вручена, бо дружину воїна ніхто й не шукав. Взяти до війська — взяли, вбили, поховали, а ось повідомити — духу не вистачило. Та солдат вижив усім смертям на зло. Похоронка на його брата, Наума Кузьмича Манжelu, вбитого ще 1940 року під час фінської кампанії, теж ішла аж до 23 червня 1950 року. Ось така була статистика на фронті.

Досліджуючи родовід, я встановив, що під час Другої світової поклали голови тридцять моїх родичів (майже все чоловіче плем’я родини!). Із тридцяти загиблих на війні лише десять осіб поховані у визначених місцях, а двадцять досі залишаються зниклими безвісти.

Характерно й те, що всі тридцять загинули за межами України: в Росії, Білорусі, Литві, Угорщині. Подумалося: а хто ж захищатиме тепер Україну, нашу землю? Питання не риторичне!

Лідія ЛУЦЕНКО

МЕЛОДІЇ ВЕЛИКОЇ ДУШІ

Під такою назвою у величній залі Національної опери України відбувся вечір пам'яті видатного композитора, поета, народного артиста Радянського Союзу та України, лауреата Національної премії ім. Тараса Шевченка, Героя України Олександра Білаша.

Народився на мальовничій полтавській землі, в селі Градизьк, яка й подарувала йому музичну щедрю душу. Саме тут він увібрав велику синівську любов до своєї землі, поезії та пісні. Ще з раннього дитинства разом з батьками хлопчик співав народних пісень, які не вщухали у їхній хаті, бо мама була однією з найкращих співачок на селі, а батько добре грав на балалайці й гітарі. Село славилося майстрами музичних інструментів. І малий Сашко, маючи музичний слух, з трьох років грав на саморобній гармонії, а потім на скрипці, балалайці, гітарі. Першу музичну освіту хлопцеві дав батько.

Та Сашкові цього навчання було замало, і він подався до Києва навчатись у школі робітничої молоді, де здружився з братами Майбородами, майбутніми композиторами, які й стали його першими музичними вчителями. Потім навчання в Житомирському музичному училищі, Київській консерваторії, яку закінчив 1957 року (клас Миколи Вілінського). Так Олександр Іванович поринув у світ краси та гармонії, створюючи неперевершені пісні патріотичного й ліричного звучання: “Я жив в такі часи”, “Повторись у віках”, “Пісня про Україну”, “Два кольори”, “Ясени”, “Лелеченьки”, а також романси, думи, балади: “Цвітуть осінні тихі небеса”, “Сину, качки летять” на вірші чудових поетів — А. Малишка, Д. Павличка, М. Ткача, Б. Олійника, І. Драча, В. Юхимовича, Д. Луценка, О. Матійка, С. Йовенко, М. Томенка.

Композитор, відчуваючи творче піднесення, почав писати серйозну класичну музику. 1965 року Олександр Білаш створив оперу “Гайдамаки” за поемою Т. Шевченка, яка, на жаль, досі не побачила сцени. Щоправда, деякий час уривок з опери звучав у виконанні Національної капели бандуристів України.

Олександр Іванович працював головою Спілки композиторів України. Він справед-

ливо і вимогливо ставився до своїх колег, був дуже відповідальним та небайдужим до українського мистецтва, часто відстоював найкращих композиторів і співаків, працюючи головою журі фестивалів.

Працюючи над оперою “Прапороносці” (1985 р.) за твором Олеся Гончара, Олександр Іванович розумів, що вона варта уваги слухачів. Її поставили Дніпропетровський, Харківський та Київський театри, але чомусь вона зникла з репертуару.

Прекрасна ораторія “Вишневі вітер” на вірші Івана Драча, присвячена пам'яті Тараса Шевченка, та оперета “Легенда про Київ” теж забуті.

Олександр Білаш — автор музики до вистав та кінофільмів. Зокрема романтичний фільм “Роман і Франческа” зі своєю незабутньою піснею на вірш Дмитра Павличка “Впали роси на покоси” живе в людських серцях досі.

Композитор творив яскраві, насичені добротою та любов'ю пісні, які зачаровували шанувальників. Адже найбільше щастя, золота мрія кожного поета і композитора — створити пісню, яку співав би народ.

У наш шалений заполітизований час, який нівелює художні орієнтири, і все високе, здається, остаточно знецінюється, твори Олександра Білаша, як ковток цілющої води, не дають забувати людям, хто вона на землі, змушують замислитися, освятитися добротою та любов'ю до всього суцього на нашій благодатній і багатій на таланти землі.

Нині, на жаль, заповонила ефір і сцену абсолютно не властива слов'янській душі галаслива, ритмічна поп-музика з низькопробними текстами та мелодіями. Вона звучить на концертах, дискотеках, тиражується тисячами дисків. А живу справжню музику чуємо дедалі рідше.

Концерт пам'яті Олександра Білаша, як острівце незабутніх мелодій, зібрав шанувальників української пісні до Національної опери України, де звучали прекрасні пісні та романси у виконанні знаних співаків: заслужених та народних артистів України Миколи Ковалюка, Наталії Николаїшин, Олександра Бойка, Анжеліни Швачко та інших виконавців у супроводі Національного оркестру народних інструментів під орудою народного артиста України, лауреата Національної премії України ім. Тараса Шевченка Віктора Гуцала. Незабутнє враження справив виступ братів Павла і Петра Приймків, які виконали пісню О. Білаша на вірш Д. Павличка “Два кольори”. Якби композитор написав лише цю пісню, він став би знаменитим, бо це гімн нашим матерям, гімн людському життю.

Заключним акордом вечора був виступ народного хору Національного університету культури і мистецтв під керівництвом майстра співу, народного артиста України Станіслава Павлюченка. Ще за життя композитора Павлюченко виконував його твори, і, як зізнавався Білаш, творив з ними чудеса. І це справді так: триптих із творів Олександра

Білаша на вірші М. Ткача, Д. Павличка, М. Томенка “Сину, качки летять”, “Лелеченьки”, “Бігли коні через степ”, “Не спи, моє серце” у яскравій обробці було виконано на одному диханні.

*Яка б не гріла груди позолота,
Серед своїх найвищих нагород
Вважаю пісню — вигойдану в нотах,
Що залишив її народ.*

Люди стоячи слухали ці професійно та майстерно виконані твори і бурхливими оплесками проводжали співаків. У залі не було байдужих, бо люди засумували за справжнім мистецтвом. Адже що не можуть зробити політики, на те здатна наша пісня — щира й мудра, добра і яскрава. Вона може єднати людські серця і душі. Своєю неповторною мелодійною ліричною піснею композитор поєднав усіх присутніх у залі, тих, хто прагне краси, гармонії та свободи.

Велика людяність та щирість, доброзичливість композитора нагадала мені зустріч у його оселі. Працюючи на телебаченні, я готувала різдвяну програму “Свят-Вечір”. До неї залучили дитячі фольклорні колективи з Івано-Франківська. Ми завітали до Олександра Івановича в гості. Він щиро і тепло зустрів щедрувальників, а потім, пригостивши дітей, сів за рояль і заспівав разом з ними колядок та щедрівок, згадавши своє босянське дитинство.

Тоді я запитала його, чому він не пише музику на власні вірші. Білаш відповів: “Я не такий великий поет, щоб міг брати свої тексти, просто виливаю на папір свою душу, своє внутрішнє “я”, те, що відчуваю і переживаю. Просто ділюсь роздумами про долю України, трагедію народу, який виборює свою незалежність. Це мої роздуми про сьогоднішню, любов до своєї землі, до природи, яку люблю до нестями, філософські медитації про людське буття”.

І все це справді можна прочитати у його віршах, адже чимало збірок поезій залишив композитор: “Мелодія”, “Криниця”, “Ластів'яні ноти”, “Спогад”, “Помилуй і прости”.

Юрій БЕЗКРОВНИЙ

Виставку художніх робіт студентів Київської дитячої академії мистецтв, що відкрилася в Культурному центрі України в Москві, вже називають першою ластівкою святкування в Росії та Україні 200-річного ювілею видатного українського й російського письменника Миколи Гоголя.

Цією експозицією Центр започаткував новий проект “Микола Гоголь”, в рамках якого вже цього року відбудеться кілька масштабних і неординарних заходів. Наприклад, у червні відкривається персональна виставка з Гоголівської тематики народного художника Росії, академіка Російської академії живопису, скульптури й архітектури Анатолія Зикова, а з осені заплановано цикл акцій разом із Меморіальним центром “Будинок Гоголя”.

Роботи студентів Київської дитячої академії мистецтв присвячено найвідомішим і найулюбленишим творам Миколи Гоголя не лише в Україні та Росії, а й в усьому світі — сюжети з оповідань “Вечори на хуторі біля Диканьки”, “Ніч перед Різдом”, “Загублена грамота” та інших безсмертних творів, що відображають українське минуле, українську самобутність та унікальний світ української міфології. Студенти виокремили з цього величезного спадку письменника те, що найближче їм, у чому вони відкрили певний, зрозумілий тільки для них зміст.

“Це надзвичайно талановиті діти. Це захоплює! — сказав на відкритті експозиції генеральний директор Центру, доктор історичних наук, член-кореспондент АПН України Володимир Мельниченко.

ГОГОЛІВСЬКИЙ ВЕЧІР
У КУЛЬТУРНОМУ ЦЕНТРІ
УКРАЇНИ В МОСКВІ

— Коли зайшов у Київську дитячу академію і побачив їхні роботи, то вже знав, що ця виставка мусить бути в нашому Культурному центрі. Це дивовижне, несподіване бачення Гоголя та його творчості, фантазмагорії, до якої ми, дорослі, не завжди можемо піднятися, до рівня наївного, чистого й такого глибокого творчого прочитання його творів”.

Присутній на відкритті віцепрезидент Академії мистецтв України, народний художник України Віктор Сидоренко висловив переконання, що, незважаючи на всю складність Гоголівської тематики, студенти створили полотна, які справляють враження цілком зрілої художньої виставки. Є роботи, які відповідають всім професійним канонам.

Гоголівський вечір у Культурному центрі відвідала директор єдиної в Москві школи імені Миколи Гоголя Вікторія Фількіна. Вона пообіцяла, що всі школярі побувають на виставці в Культурному центрі.

Ми звернулися до ректора Київської дитячої академії мистецтв, академіка Академії мистецтв України Михайла Чембержі з кількома питаннями про заклад, який він очолює.

— **Михайле Івановичу, розкажіть, будь ласка, про навчальний процес в академії.**

Віктор Сидоренко, Володимир Мельниченко, Михайло Чембержі

— Київська дитяча академія мистецтв існує в Україні вже чотирнадцять років як нестандартний вищий навчальний заклад, де діти починають навчання з чотирьох з половиною років. Навчання в академії — система безперервної професійної мистецької освіти: підготовча, початкова, старша й вища школа. Цього року

ми вперше випускаємо бакалаврів. Маємо ліцензію на підготовку спеціалістів, магістрів. Гадаю, що незабаром класична формула цього освітнього процесу буде завершеною, і ми зможемо побудувати на всіх п'ятьох факультетах — театральному, музичному, драматичному, образотворчому, підготовчому — систему, яка буде

найефективнішою. Вона повинна давати можливість достукатись до кожної душі й виявити талант.

— **Чим займаються ваші студенти та випускники?**

— Наші студенти з самого початку навчання (з семи років) працюють над творчими проектами. Вони опановують англійську, німецьку, французьку мови, вивчають комп'ютер. Діти брали участь у створенні багатьох підручників, посібників, ілюструючи їх, працюють у театрах, грають у відомих камерних оркестрах, створюють прекрасні художні роботи. І, звичайно, у них є практика, яка дає їм змогу щодня жити своєю професією, відчувати її й бачити довіру дорослих.

— **Великий вплив на формування особистості мають викладачі. Хто викладає в академії?**

— Діти навчаються під орудою видатних викладачів, здобувають професію, і завдяки своїм педагогам залишаються вірними їй протягом усього життя. Наша освітня система партнерська, ми намагаємося дати дитині змогу відчувати себе особистістю, яку цінують дорослі.

— **Певно, висока оцінка творчості ваших вихованців, яку Ви почули й у Культурному центрі України в Москві, дає вам привід пишатися ними.**

— Упевнено можемо сказати, що ми виховуємо справді патріотичну, духовну особистість, яка здатна гідно презентувати нашу державу в будь-якій частині світу. Вірю, що в майбутньому наші випускники зроблять багато добрих справ для України та її культурного поступу. Запрошую вас відвідати нашу академію й познайомитися з її юними студентами.

Володимир ФЕРЕНЦ,
м. Івано-Франківськ

ЧИ ПОТРІБНІ НАМ ФОРУМИ?

Форуми української інтелігенції вже давно сприймають як великі збори поважних представників еліти, щоб поскаржитися на тяжке становище української мови, культури і мистецтва. Потім усі роз’їжджаються, полишаючи все на Божу волю, забуваючи про те, що програми й ухвали слід виконувати. Бог допомагає, але тим, хто твердо вірить в успіх справи. Тільки справжня віра, а не ритуал громадської акції може творити українське диво. Гірко, але боротьба за українську мову і культуру в Україні дедалі більше набуває ознак ритуалу без повноти віри. Про віру нечисленної справжньої української інтелігенції не йдеться — згасає віра простих українців. Чому?

Віра міцна єдиним символом, єдиною культовою організацією, чудотворцями і дивами духовних перемог. Віра в український символ повинна додавати самоповаги. В Україні немає ні сильної культової української організації, ні масової з’яви творців дива українськості. Духовні подвиги українців є і будуть, але стати дивом на рівні сенсації, мабуть, заважає бар’єр “неформату” більшості ЗМІ. То звідки ж візьметься віра, проти якої безсилі інформаційні технології маніпулювання нашим життям? Секрет інформаційної безпеки України — зміцнювати віру громадян у переможну силу українського. Та не просто це реалізувати в Україні.

Якби гроші й зусилля українців світу можна було сконцентрувати і спрямувати на розвиток єдиної сучасної культової української організації, не було б потреби збирати регулярні форуми інтелігенції. Немає міцної розгалуженої організації, тому будь-які збори залишаються гучним піаром для своїх, імітацією громадянської активності й мітингового патріотизму. Це основна причина масової зневіри українців.

У нас була чудова нагода мати справжню українську культову

організацію — “Просвіту” на базі Товариства української мови, але схоже, що хтось послідовно цьому заважав. Усе зробили переважно руками українців, і саме українці не поспішають дати гривню чи пожертвувати особистий час для своєї ж української організації. А хто ж, як не українці, повинні наповнювати силою українські організації? Ми багато можемо в дискусіях, тому проводимо форуми. Неприпустимо довго тривала наша “мітингова демократія” після проголошення незалежності.

Виявляється, дуже легко грати на українському марнославі. Хочемо бути поступовцями, найкращими у світі демократами, найбільшими поборниками прав абстрактної людини, найтолерантнішими і найдобрішими до всіх і не забуваємо про власний достаток і власну хату. Коли ж будемо добрі і милостиві до себе? Коли на доказ справжності віри українця, як брата, любите українця, а потім вже — решту світу? Ми готові стрибати від захвату за похвалу світу і чуже визнання, а навіщо? Все одно похвала і визнання чужих нецірні.

У справі самозбереження та інформаційної конкурентоспроможності, особливо в нашій ситуації, треба покладатися на щось надійніше, ніж держава — на українську культову громадську організацію чи систему. Тим паче, що організована громадська активність — основа демократії. Щоб слово не було порожнім, українці повинні навчитися володіти собою, своєю громадянською відповідальною поведінкою, плеканням мови і самобутності, вихованням молоді й баченням мети нації. Проте зараз ми нація в стані абсолютної інформаційної незахищеності, тому наш імунітет буття дуже швидко слабне. Варто почати з головного

— сконцентрувати всі сили українства в “Просвіті”, зробивши її потужною і сучасною, здатною бути повноцінним переможним учасником інформаційного діалогу в Україні й світі.

На зміну хаотичному, часто грантоїдному наборові організацій без членства слід прийняти єдину ієрархію — систему українських організацій, в середовищі якої не сперечаються про національну ідею, а знають мету нації. Безперечно, ми досягнемо успіху, достатньо лише усувати чинники, які вбивають віру в перемагаючу силу українства. Сподіватися варто тільки на себе і сильну організацію, адже наш інформаційний простір, політичне і владне середовище вражені вірусом, що вбиває віру.

Перше завдання культової української організації — щоденний успіх в подоланні негативів, що знищують віру. Про це повинен знати кожен громадянин України. Для підкріплення віри потрібне диво, а не паперові заяви, звернен-

ня, ритуальні пікети і форуми інтелігенції. Інтелігенції не варто виокремлюватися, бо виокремлена гуманітарна еліта не в змозі взяти на себе тягар творення українського гуманітарного простору. Інтелігенція технічного чи природничого напрямку несуть не менше гуманітарне навантаження.

Сучасній громадській діяльності бракує системності та прагматизму кваліфікованого менеджера. Чимало розумних людей віддає перевагу політиці. Так, кинути напризволяще Товариство української мови, коли була нагода перетворити його на потужну культуру української організації з історичним минулим і перспективою.

Інтелігентам час припинити “гру в політику”, їхній інтелект там не знаходить попиту. Українцям потрібен не безконечний процес боротьби через заяви і декларації, а яскравий, добре підготовлений результат на рівні дива. Дива — єдиний спосіб дуже швидко відродити українську віру. Обережні ук-

раїнці довели свою здатність на диво громадянської активності, побачивши, що їхнє перемагає. Тількино з цим почне рахуватися влада, першими запишуться щирими українцями навіть ті зденационалізовані елементи, які зараз допомагають робити “неформатом” усе українське, щоб не втратити прибуткових місць. Ці прибуткові місця — ключові сфери суспільної діяльності — вражені технологіями стороннього недоброго впливу, вони вбивають віру українців. А без віри ми безсилі й безборонні.

Слабкі місця українського суспільства — насамперед засоби масової інформації, система освіти і виховання, ділова сфера й чиновництво, політика. Усе українське життя деформоване, воно розвивається, як вражений хробаком овоч. Тільки громадська організація, не партія, може і повинна довести державній машині конституційну істину: народ — джерело державної влади. Якщо ж державна машина не здатна працювати на зміцнення віри народу у власний успіх, то навіщо таке чиновництво?

Ми повинні запитати відповідальних осіб, чому держава погано контролює національний інформаційний простір. У XXI столітті кордони не стримують агресії, а в умовах неминучої інформаційної відкритості кордон проходить по душах громадян. Для захисту українців достатньо продуманого закону, вишколених і сумлінних державних службовців й активної інформаційної відповіді держави на загрози й виклики. Але це все одно не допоможе, якщо буде мало відповідальних громадян у усіх визначальних і впливових структурах суспільної діяльності та серед чиновництва. Треба витворювати культ відповідальності громадянина, а відповідальність влади і сила держави постає не як результат.

ЗАЯВА ДЛЯ ЗМІ

Влада повинна служити народові, а не навпаки. Так само і журналісти покликані бути чесними і законослухняними, аби люди їм вірили як виразникам громадської думки. Тож виходячи з таких переконань, я, редактор часопису “Промінь Просвіти” з міста Кривого Рогу Сергій ЗІНЧЕНКО, звертаюся до колег-журналістів із цією заявою та з проханням оприлюднити її в засобах масової інформації.

Спочатку про події, що спонукали мене звернутися до вас, шановні колеги, з цією заявою.

Журналістку Олену Маковій, яка з вересня 1994 року працює редактором радіомовлення Криворізького міського об’єднання телебачення і радіомовлення і водночас (на громадських засадах) кореспондентом часопису “Промінь Просвіти”, рішенням Апеляційного суду Дніпропетровської області від 8 серпня 2007 року після другого звільнення було поновлено на посаді за основним місцем роботи. Це рішення залишив без змін і Верховний Суд України. Однак досі воно не виконане в повному обсязі в частині виплати журналістці матеріальної компенсації за вимушений прогул, який тривав майже два роки. Здійснено всі потрібні процедури щодо виконавчої служби, були звернення у вищі інстанції (зокрема й до голови Дніпропетровської облдержадміністрації Віктора Бондаря і до голови Держкомінформполітики України Едуарда Прутніка), але це ніяк не вплинуло на дії адміністрації телерадіооб’єднання, яким з 1996 року керує генеральний директор Юрій Півень. Навпаки:

цькування триває, бо знову керівництво знущється над текстами інформацій та передач журналістки, внаслідок чого вони не виходять в ефір або виходять у спотвореному вигляді; їй призначили на радіо нового керівника, який досі не мав жодного стосунку до радіомовлення, а 3 квітня 2008 року, після виходу журналістки з відпустки, виявилось, що з кабінету, де Олена Маковій працює, забрали телефон. Це стало продовженням фактичного катування журналістки, яке триває понад п’ять років. Протягом цього часу її намагалися переконати, що вона не вміє писати, наклали стягнення з формулюванням “за невиконання завдань”, “за прогули” двічі звільняли з роботи, часто, коли вона приносила свої інформації та передачі керівництву, їх, не читаючи, кидали на підлогу, тож інформації доводилося пересилати поштою. Олену Маковій досі не допустили до прямого ефіру, місяцями зовсім не допускали до мікрофона й навіть не вносили до плану роботи радіомовлення.

Кореспондент часопису “Промінь Просвіти” Валентина Кривда (теж на громадських засадах) 4 лютого звернулася до голови облдержадміністрації Віктора Бондаря телеграмою, у якій зазначила: “Мер міста Кривого Рогу Юрій Любоненко заборонив головному редакторові Володимир Штельмаху друкувати в “Червоному гірник” інтерв’ю з учасником УПА Романом Пастернаком з нагоди його 80-річчя всупереч Указу Президента України від 14 жовтня 2006 року. Просимо негайно втрутитись”. На телеграму зі скаргою відповів... сам Володимир Штельмах: “Шановна пані Кривда! Ваша телеграма в облдержадміністрацію, в якій ви твердите про заборону міським головою Кривого Рогу публікації певних матеріалів у газеті “Червоний гірник”, цілкоміто не відповідає дійсності”. Так голова облдержадміністрації “виконує” вимоги Закону України “Про звернення громадян”.

Часопис “Промінь Просвіти”, який заснувало Криворізьке міське об’єднання ВУТ “Просвіта” ім. Тараса Шевченка, виходить із серпня 2006 року і за змістом своїх публікацій опозиційний до місцевої влади, але за весь цей час ні телебачення, ні радіо, ні жодне друковане видання в Кривому Розі з тих, які роблять огляди, навіть не згадало (за моїми спостереженнями) про наш часопис. Тобто діє практика замовчування не вигідних для іміджу місцевої влади матеріалів. Підтвердженням правдивості цього припущення може бути те, що “Промінь Просвіти” досі нема в переліку місцевих засобів масової інформації, розміщених на сайті Криворізької міської ради.

Вимагаю від представників влади та представників окремих ЗМІ:

1. Голові Дніпропетровської обласної державної адміністрації Віктору Бондарю у письмовій формі поінформувати генерального директора Криворізького міського об’єднання телебачення і радіомовлення Юрія Півня про потребу діяти в рамках закону на території Дніпропетровської області, дотримуючись вимог законодавства України, а отже, виконати у повному обсязі рішення Апеляційного суду щодо Олени Маковій від 8 серпня 2007 року, залишене без змін Верховним Судом.

2. Голові Дніпропетровської обласної державної адміністрації Віктору Бондарю дати мені відповідь як редактору часопису “Промінь Просвіти”, де в числах 5 та 6 за 2008 рік відповідно були опубліковані матеріали “Сам себе ретельно перевірів” і “Хто саботує виконання указів Президента?”, на запитання “Яких заходів вжито на Дніпропетровщині щодо тих посадовців, які не виконують вимог Указу Президента України від 14 жовтня 2006 року “Про всебічне вивчення та об’єктивне висвітлення діяльності українського визвольного руху та сприяння процесу національного при-

мирнення” й Указу Президента України “Про першочергові заходи щодо забезпечення реалізації та гарантування конституційних прав на звернення до органів державної влади та органів місцевого самоврядування”?

3. Міському голові міста Кривого Рогу Юрієві Любоненку посприяти, щоб на сайті Криворізької міської ради серед інших місцевих газет було розміщено й вихідні дані часопису “Промінь Просвіти”, які вже другий рік поспіль є в каталозі передплатних видань Дніпропетровської області.

4. Редакторів газети “Червоний гірник” Володимиру Штельмаху (засновник — Криворізька міська рада) дати мені як редактору часопису “Промінь Просвіти” відповідь на запитання “Скільки матеріалів про воїнів УПА було опубліковано в газеті “Червоний гірник” (із зазначенням їхніх назв та чисел, де їх було опубліковано) за період з 14 жовтня 2006 року до 14 квітня 2008 року”.

5. Генеральному директору Криворізького міського державного об’єднання телебачення і радіомовлення Юрію Півню виконати в повному обсязі рішення Апеляційного суду Дніпропетровської області від 8 серпня 2007 року, залишене без змін Верховним Судом України.

Якщо хоч одну із зазначених тут вимог не буде належним чином виконано, я 16 травня 2008 року розпочну четверту в моєму житті протестну акцію голодування. Вона проходитиме навпроти приміщення Дніпропетровської обласної держадміністрації за адресою: м. Дніпропетровськ, пр. Кірова, 1.

Прошу Секретаріат Президента України проконтролювати виконання зазначеними посадовцями моїх вимог у тій частині, яка стосується положень указів Президента України.

З повагою

Сергій ЗІНЧЕНКО,
редактор часопису “Промінь Просвіти”

ЗБЕРЕЖИ
МЕНІ ЖИТТЯ...

Святослав МІЗЕРНЮК

Всеукраїнське жіноче товариство ім. Олени Теліги організувало “круглий стіл” і запросило до розмови фахівців Міністерства охорони здоров'я, вчених, народних депутатів України, представників громадських організацій і журналістів.

Невблагані дані науковців свідчать, що понад 70 % абортів спричиняють погіршення жіночого здоров'я. До того ж, винуватцем 80 % випадків жіночої безплідності є хірургічний аборт. Саме він забирає життя майже кожної сьомої жінки, померлої під час вагітності. Серед зареєстрованих 2006 року 230 тисяч абортів 5 тисяч зробили дівчатам-підліткам віком від 15 до 17 років, а сто — до 14 років.

У всьому світі переривання вагітності сприймають досить гостро і суспільство, і влада. Одні політики виступають за легалізацію абортів, інші, навпаки, будь-що намагаються їх заборонити.

На зібранні звучали різні точки зору на цю проблему. Великою мірою доля майбутньої дитини залежить від позиції лікаря. Бо у гонитві за грішми чимало ескулапів береється за такі операції. Звичайно, нічого кримінального у цьому немає.

Справді, життєві обставини бувають різними, але коли молода здорова жінка має пожертвувати своєю майбутньою дитиною тільки тому, що не може прогодувати її... Коли батьки через безробіття не спроможні одягнути дітей чи прилаштувати у дитячий садочок, забезпечити належною освітою і вихованням, то очевидно, що з демографічної кризи нашої країни вибиратися доведеться безкінечно. Адже саме соціальні проблеми в Україні залишаються нині одним із головних чинників, чому молоді жінки переривають вагітність. Наголошували і на тому, що велика грошова допомога, яку останнім часом надає держава, хоч і є стимулом народжуваності, але не розв'язує всього комплексу соціально-побутових проблем, з якими стикаються подружжя пара чи мати-одиначка. Ішлося і про посилення просвітницької роботи серед молоді.

Фото Євгена Букета

ПИВО І «СЛАБКИЙ»
АЛКОГОЛЬ —
ОТРУТА ДЛЯ
ПІДЛІТКІВ І ДІТЕЙСтепан БОЙКО, просвітянин,
м. Івано-Франківськ

Українські медики б'ють на сполох: молодшає обличчя українського алкоголізму. Однією з причин медики називають поширення серед молоді, підлітків і навіть дітей слабоалкогольних коктейлів та пива.

Багато людей вважають, що слабкий алкоголь не шкодить юному організму. Та якщо вживати його регулярно, це спричиняє швидкий розвиток дитячого алкоголізму з незворотними наслідками.

В Україні виготовляють переважно слабоалкогольні мікси на основі спирту з додаванням ароматизаторів, що імітують популярні спиртні напої (віскі, текилу, ром тощо). Вміст алкоголю в українських готових коктейлях

— до 8 %. У Європі подібні напої містять до 5 % спирту. Основна небезпека, на думку фахівців, полягає в тому, що справжній “зміст” слабоалкогольного коктейлю прихований. Людина, яка свідомо п'є горілку, розуміє, що сп'яніє, і готується психологічно. А для дитини це сп'яніння буде неочікуваним — так само, як його наслідки.

Вживання міксів може закінчитись алкогольним отруєнням, бо підліток не знає, що півлітра напою містять скільки ж спирту, що і 100 г горілки.

Викликає занепокоєння і пивний алкоголізм. Починається з пляшки, згодом без пивного “допінгу” людина почувається некомфортно: порушується самопочуття, настрої. Є марки пива, які містять навіть 10—12 % алкоголю. Неважко порахувати

чистий алкоголь після трьох і більше таких пляшок. Якщо в дорослої людини перехід від пияцтва до алкоголізму триває 5—10 років, то в дитини хронічний алкоголізм розвивається у 3—4 рази швидше, стверджує заслужений лікар України Євген Романишин.

Пиво, як і інші алкогольні напої, негативно впливає на шлунково-кишковий тракт, піднімаючи секрецію, а потім пригнічуючи її, що призводить до гастритів, виразкових хвороб, колітів, проблеми нирок.

Керівництво ОО ВУТ “Просвіта” належно зреагувало на підлітковий алкоголізм. Просвітяни Івано-Франківська в газетах “Галицька Просвіта”, “Нова Зоря” широко обговорили цю проблему і звернулися до обласної ради щодо обмеження продажу алкоголю і пива дітям і підліткам до 18 років. Слід зняти з продажу напої поблизу шкіл. Варто, мабуть, реалізувати їх за вищою ціною. Звісно, це питання потребує уваги відповідних міністерств, а найбільше — місцевої влади.

На жаль, маємо багато трагічних випадків суїциду на ґрунті юнацького алкоголізму, чим стурбована Греко-Католицька церква. В церквах Різдва Христового, Воскресіння Христового проведено добровільну реєстрацію алкогольнозалежних молодих осіб, з якими двічі на тиждень проводять молитви, бесіди, їм надають медичну та психологічну допомогу. Передусім батькам треба уважно придивитися до дітей, спілкуватися з ними, виховувати, шукати порозуміння. Це наші діти — майбутнє України.

У нашому селі Вишняки на Львівщині стоїть хрест “За трезвий спосіб життя”, під яким ще 1913 р. закопали пляшку з горілкою, а через повітову владу і віта тоді закрили гуральню і корчму. Це зроблено з ініціативи “Просвіти”, осередок якої очолював Григорій Лободинський. І майже 90 відсотків односельців відмовилися тоді від спиртного.

ПО ЧАРЦІ —
ЗА ЗДОРОВ'Я?Станіслав ГОЦУЛЯК,
психолог, м. Первомайськ
Миколаївської обл.

В ефірі Київської державної теледіакомпанії до Всесвітнього дня здоров'я відбувся телемарафон “За здорову націю”. Змінювалися промовці, яким болить питання фізичного та духовного здоров'я нації, наводили численні приклади здорового способу життя наших співвітчизників. Аж ось до слова запросили українського велетня Василя Вірастюка, який саме в цей час на інших каналах рекламував пиво. Оскільки прямий ефір передбачав можливість ставити питання гостям студії, запитав у пана Василя, чи можна рекламувати щось корисніше для здоров'я нації, ніж пиво. Реакція була бурхливою. Пан Вірастюк зажадав почути інші пропозиції, яких, наскільки мені відомо, йому якраз не бракує (але ж вибір він зробив саме на користь давнього напою). А те, що я почув далі, вразило. Ішлося про власний досвід і про споживні властивості (в невеликій кількості пиво корисне), і про цільову аудиторію реклами (вона спрямована не на дітей, а на дорослих здорових чоловіків), і про тенденції у світовому спорті (великі змагання в усьому світі спонсорують виробники алкогольних напоїв).

Але чомусь моя уява вперто відмовлялася малювати страхотливі образи того, як занепадає світовий спорт за відсутності таких потужних меценатів, як виробник українського пива для “справжніх чоловіків”, а надто — малювати радісні картини дбайливого вимірювання батьками корисних доз знаменитого напою для своїх діточок, що вони відвертаються від телевізора щоразу, як той показує рекламу, бо ж вона спрямована не на них!

Виявилось, що вразили такі відповіді не лише мене. Тому, хто б не були ті пани, які рекламують алкоголь, я не готовий вислуховувати їхні роздумування про здоров'я нації та виховання майбутніх поколінь українців. Сподіваюся, не лише я.

Петро АНТОНЕНКО
Фото автора

Сумне враження справила прес-конференція “Проблеми алкоголізації населення та якості спиртних напоїв в Україні”, яка пройшла в столичній інформагенції УНІАН. Перед журналістами виступили як основні доповідачі вельми поважні особи: голова Національної ради з питань охорони здоров'я при Президенті України академік Микола Поліщук (колишній міністр охорони здоров'я), а також голова правління фонду “Здоров'я для всіх”, народний депутат України Сергій Шевчук.

Ключове слово в назві прес-конференції — “алкоголізація”. Під

“...зацією” слід розуміти цілеспрямовану дію когось чи чогось в певному напрямі. Тому цілком доречно Сергій Шевчук згадав більш як двохсотлітню цинічну, але відверту сентенцію цариці Катерини II: “П'яним народом легше керувати”. Звичайно, не хочеться говорити про “...зацію” влади щодо свого народу, але про запрограмованість нації на самознищення чи принаймні деградацію говорити змушують дані, які прозвучали на прес-конференції.

На обліку в медичних закладах України перебувають 900 тисяч хворих на алкоголізм. Багато це чи мало? Традиційно вважали, що середньостатистична “норма” алкоголізації — один відсоток населення (явних, хронічних і зареєстрованих).

ПОДЗВІН ДЕГРАДАЦІЇ

Тобто серед понад 46 мільйонів українців їх мало бути 460 тисяч. Медики відверто заявляють, що насправді таких хворих удвічі — два з половиною рази більше навіть від офіційної статистики. Тож нашу “норму” вирахуйте самі. В окремих регіонах, щоправда, в обрахунку не на все населення, а лише на категорію від 25 до 50 років (а це найбільш працездатний вік) ця цифра доходить до 30 відсотків.

Це загальна статистика. Але вчених лякають пияцтво й алкоголізм жінок і молоді, навіть підлітків. Особливо вражає динаміка. За 4 роки пияцтво серед підлітків 13—15 років зросло на 50 відсотків.

Ця статистика прямо пов'язана з іншими соціальними бідами. В Україні понад 100 тисяч безпритульних дітей. Зростає кількість новонароджених зі значними фізичними вадами, катастрофічна порівняно з європейськими країнами кількість абортів. А ще наркоманія, токсикоманія, СНІД, самогубства, психічні захворювання. За цими трагічними показниками — перші, другі, треті місця в Європі.

Що ж робити? Обидва доповіді, лікарі за фахом, намагалися посилатися на медицину. Микола Поліщук, наводячи дані про значне збільшення державних асигнувань на медичну галузь, із сумом констатував, що стан здоров'я нації й далі

погіршується. Це збільшення одразу ж перекривається, і суттєво, чимось протилежним. Чим — спробуймо з'ясувати. Доречно нагадати слова Президента Ющенка на Всеукраїнському Форумі інтелігенції про те, що за кількістю лікарів, лікарняних ліжок і площ медичних закладів ми на перших місцях у Європі, а за станом здоров'я і тривалістю життя — на останніх. І річ, мабуть, не лише в тому, що кошти на медицину “йдуть повз хворого”. Медицина, попри збільшення фінансування, ледве встигає гасити пожежі в царині здоров'я народу. Натомість спалахують нові.

Найсуттєвіше те, що українська нація хвора на нездоровий спосіб життя. Медицина тут не зарадить. Таке нехтування собою — рідкість у Європі й світі: передчасна загибель тисяч людей в результаті злочинів, на виробництві, в аваріях, у пожежах, на воді, нехтування фізичним загартуванням, харчуванням, відпочинком. Натомість поширення, якщо не насаджування, найчорніших сторін людського буття починаючи від психічних аспектів до того ж алкоголізму, наркоманії та СНІДУ. Не хочеться вірити, що державна політика потурає всьому низькому. Але, наприклад, реклама алкоголю на телебаченні, невиконання закону про боротьбу з курінням (особливо серед жінок і підлітків)

— все це наводить на певні роздуми. Натомість вистачає слів, декларацій, закликів на кшталт за здоровою нацією. Слова, слова.

На прес-конференції журналістам продемонстрували дослід про низьку якість алкогольних напоїв. Нащо було доводити очевидне? Ще й сором'язливо закривши продемонстровані для дослідження серветками: щоб не було видно, що то за горілка — “Немиров”, “Хлібний дар”, “Хортиця” чи ще якісь розкручені рекламою бренди. Закривали логічно: раптом то випадковість — така бракована горілка, і буде скомпрометовано хорошу марку. Але хотілося запитати в організаторів прес-конференції, медичних світил, чи є у нас справжня експертиза алкогольного пійла, яким труяться тисячі людей? Щоб не було випадковості, а чіткі висновки: ці марки — низькоякісні й просто шкідливі. Висновок з оприлюдненням в мас-медіа і штрафні санкції у вигляді штрафів, заборони продажу чи виробництва. Так само хотілося запитати, чи варто знову шукати вихід у пропаганді так званого “культурного пиття”. Утім, на запитання вже не вистачило часу. Та й про що говорити? Про те, що хтось запускає програми деградації нації? Чи запускаємо самі собі? “Грім не вдарить — мужик не перехреститься”? Грім і подзвін уже б'ють.

Василь АНТОНІВ,
академік, м. Москва

У Західній Галичині, де споконвіку жили лемки — талановита, працьовита, вільномовна етнічна група великого українського народу, — недалеко від теперішнього кордону Польщі зі Словаччиною, у хвойному лісі бере початок річечка Ославичка, що впадає в Ославу. Ще зовсім недавно (60 років тому) вздовж берегів Ославички лежало чудове лемківське село з дзвінкою назвою — Ославиця. Сонячним промінням і теплом світитися це слово, в ньому душа, серце і розум наших далеких предків. У чарівній долині річки Ославички в гармонії з природою тисячі років жили люди, славили Бога й рідну землю, зігріваючи її своєю працею, сповідуючи силу Сонця. Ото й назвали вони річечку — Ославичка, річку — Ослава, а село — Ославиця. Лемки — автохтони, вони ні звідки не прийшли, а завжди були на цій землі.

У ХХ столітті Лемківщиною прокотилися криваві хвилі двох світових війн. Горіли села, лилася кров, гинули люди, але після Першої світової війни земля швидко загоїла рани. Друга світова залишила набагато глибші й кривавіші сліди. З лемківських міст і сіл німці вивезли багато молоді. Пізньої осені 1944 року фронт перекроїв село Ославицю. Верхню, південно-західну частину контролювали німці. Вони розташувалися в окопах і землянках уздовж завчасно приготованої словаками лінії оборони, відгородженої спереду колючим дротом та смугою замінованого поля й берегами річечки Ославички. Передові частини червоних військ розмістились по хатах у нижній, північно-східній, частині села. Інколи для харчування вони брали у людей вівцю, теля, корову. Фронт у селі стояв довго, майже два місяці. Час від часу німці обстрілювали околиці нижньої частини села з мінометів. Уночі зависали вогняні мережі запальних куль та спалахи ракет. В одну з таких ночей німці запалили нашу й сусідню, стрийкову, хату, що стояли близько до їхньої лінії оборони. Восени дерев'яна лемківська хижка під солом'яною стріхою готова до зими: загати з трьох її боків туго набиті запашиим сіном, необмолоченими снопами, дерев'яна переповнена заготовленими на зиму дровами. Така хата швидко спалахувала, і загасити її неможливо, та й нікому. Тато тільки встигли винести дітей, вивести зі стайні коней і корів та відчинити курник. Ще звечора наша велика родина (четверо дітей, тато, мама і бабуся) мали все, щоб у теплі й достатку перезимувати, дочекатися весни, зорати й засіяти ниву... А на ранок ми вже сиділи у холодній землянці в саду під обгорілою грушею голодні, без хліба й одєжі.

Над світом ще палала війна. У смертельному двобої стоять дві величезні потуги (червона й коричнева), і кожна з них хоче володіти світом. Яка з них темніша? Але є Лемківщина, є Ославиця, є наші люди, близькі й далекі родичі, готові допомогти в біді, зігріти й нагодувати.

Ще до зими німці залишили лінію оборони. Фронт відкотився на Захід — у Словаччину й Чехію. На відміну від німців, совіти провели

мобілізацію всього чоловічого населення села віком від 18 до 55 років. “Добровільна” мобілізація була примусовою.

У травні війна закінчилася. Повернулися з німецького рабства дівчата й хлопці, правда, не всі. Більшість мобілізованих у радянську армію полягла в боях з німцями у Словаччині й Чехії, чимало повернулось каліками. Відгрімилі бої, люди сподівалися на мир і спокій. Ніхто й гадки не мав, що найбільша біда ще попереду.

Такої біди ще не знали лемківські Бескиди. У суботу

ОСЛАВИЦЯ, ЛЕМКІВЩИНА І РЕШТА СВІТУ...

До 60-ліття трагедії етнічних українців Польщі

28 квітня 1946 року в село з південного заходу вїхала колона танків. Доти ми ніколи їх не бачили й не чули. У боях проти німців ні росіяни, ні поляки танків у наших краях не використовували. Через рік після закінчення війни польські вояки сіли на російські танки й спрямували їх проти мирних і беззахисних людей. За дві години зігнали народ на майдан коло церкви. Старих, дорослих і дітей били, стріляли, грабували, відбирали худобу, палили хати. За кілька годин тихе, мирне лемківське село ратаїв польські й російські військовики перетворили на палаюче криваве пекло. Плач жінок і дітей, ревіння худоби, гавкіт і виття собак, стрілянина, палахкотіння всепожираючого вогню — все змішалось, кипіло, зникло відчуття простору й часу. Де земля, де небо?! Ще зранку люди вийшли в поле, щоб зорати землю, засіяти ниву з добрими думками й надією на майбутнє, а зараз ніхто не знав, чи побачить ще сонце, чи доживе до ранку...

Залізом і вогнем нас вигнали з рідної землі. Ми покидали житла, дзвінки потоки, поля, ліси й гори, обжиті пращурами. Ми завжди були на цій землі, але ніколи не зазіхали на чуже, берегли своє, пишалися землею, плекали нашу мову, культуру, звичаї, співали пісень, хвалили Бога, славили свою **Лемківщину**.

Як і звідки походять назви “Лемківщина”, “лемки”? У літературі поширене досить спрощене пояснення, ніби назви ці походять від слова “лем”, що лемківським діалектом української мови означає “**тільки**”. Глибше пояснює походження назви цієї етнічної групи українського народу професор С. Криницький. Він вважає, що назва “**лемки**” походить від “**лемент**”, “**лементувати**”, — *голосити, кричати, голосно говорити гуртом*

і одночасно. Це пояснення гіпотетичне і вимагає доказів та обґрунтування.

Довгий час існувала й досі існує сама назва *русини, русин*. Колись це була назва народу України-Русі. Русин — *Ру Син*, — *Ра Син*, що означає *Сонця Син*. Назва ця збереглась на Закарпатті й Лемківщині. У лемківському діалекті багато слів із тієї мови, якою послуговувались у Київській Русі та Галицькому князівстві. Це один із вагомих доказів, що лемки — жива гілка великого українського народу. В лемківському діалекті української мови збереглися слова, в яких озиваються тисячоліття. Бабуся, щоб уберегти малого внука від небезпеки, казали: “**заваруй**” (Бже, дитино, від того...) (*варувати — вартувати, оберегти, уникнути*). Слово Варуна знаходимо і в санскриті. Аби відвернути дію оману і лукавого, бабуся заклинали: “пек ті, **маро**, та й ті пек!” **Мара** — це *омана, привид*, що може набути образу Бога Ра (С. Піддубний “Філософія українського слова, 2004), а **Пек** — дух зла. Щоб Мара не почувалася безпечно (без Пека) серед людей, виголошували заклинання.

У лемківських казках, переказах і в розмовній мові збереглась ще з дохристиянських часів назва міфічної істоти, яка могла ввести людину в оману, заморочити голову, обдурити. нарекли її наші далекі предки **Мамоноу**: “...Прийшла Мамона, обманила, Іван взяв та й щось там продав...” Тобто зробив щось не з власної волі, не те, що треба (з лемківської казки). *Мамона* у деяких давніх народів — сирійців та ін. — *бог багатства та наживи* (Новий тлумачний словник української мови, Київ, 1999).

Ще по-лемківськи кажуть: **ладувати сяги** — *вантажити, складати в лад відповідної довжини колоди*. Чому ці колоди називають

сягами? Праукраїнське **сяг** — те саме, що й шумерське, — *міра довжини в чотири лікті*, тобто, *довжина розведених рук*. Саме такої довжини колоди ладувала моя тітка на залізниці. А ім'я богині Лади дало початок цілій низці слів, що й нині переливаються діамантами в лемківському діалекті і в українській літературній мові: **ладо** — *коханий, кохана*; **лад** — *порядок, спокій*; **ладити** — *лагодити, жити мирно, уникати конфліктів*; **лада** (лем.) — *скриня для віна*; **ладкаті** (лем.) — *співати весільні співаночки тощо*.

Звучання праукраїнських слів можна почути далеко від Лемківщини. Зменшувальний суфікс *-ча-* (хлопча, дівча) в такому ж значенні є і в узбеків (курганча — *мала гора*). При зустрічі лемки подають один одному руку зі словами: “Ци здорові? Як са мете?” Подібними за змістом і звучанням словами вітаються й узбеки: “Якши ми сид”? У лемківському діалекті та в літературній мові є просте, але, мабуть, старе як світ слово **кошик**. І в узбецькій мові є таке слово, тільки там воно означає *ложка*. Але й за змістом воно близьке до нашого слова, бо ложка і є маленький кошик (ківшик).

У привольських степах живе нечисленний народ калмики (під час війни калмиків насильно переселили до Сибіру, але з часом їм вдалося повернутися в рідні степи). Слово **калмик** у перекладі з монгольської означає *той, що втік або відділився* (калмики відділилися від Монголії, пішли на захід й оселилися у привольських степах). У лемківському діалекті є слово **микати**, що має кілька значень — *скупити, смикати, несподівано, потай тікати*. Отже, калмик — *той, що микнувся*.

...Мови розвиваються, як крона дерева, — в різні боки, але стовбур і корінь спільний.

...При дорозі з Команьчі, Радожич до Лупкова, коло впадіння річки Бистрої в Ославичку стоїть природорозривний знак, що сприймається як епітафія на могилі села, якого нема... Таких епітафій сотні по всій Лемківщині.

Лемки в умовах бездержавності й відірваності від материзни України зберегли свою етнокультуру, генофонд, як і українці Холмщини, Надсяння, Підляшшя; зберегли, бо черпали силу і наснагу з глибини рідної землі. Населення Лемківщини, Надсяння, Холмщини і Підляшшя розкидали по всьому світу, а Полісся присипали смертоносними радіонуклідами. Брутальне насильницьке і криваве вигнання населення з цих українських земель — ланка у довгому ланцюгу геноциду українського народу, як і будівництво атомної електростанції в центрі українського Полісся. Голодомори, концтабори, регулярне і тривале нищення української інтелігенції, плани і спроба переселення всього українського народу за Урал (Антя можна подолати, лише відірвавши від землі) — також ланки того ланцюга.

Та ми можемо пробитися крізь піймущу до Сонця і створити нашу Українську Соборну незалежну державу. І ми впевнені: так буде, бо в нас глибоке коріння, нам не треба чужого, з нами правда і сила. З нами Бог та воля!

● УКРАЇНА І САНСКРИТ

ПАН І ПАНІ: НАШ ВИСОКИЙ ПРЕДКІВСЬКИЙ СПАДОК

Рубрику веде
Степан НАЛИВАЙКО,
сходознавець-індолог,
завідувач відділу
порівняльних досліджень
науково-дослідного
Інституту українознавства

5. Слово пан і сучасна Україна

Таким чином, укр. *пан* (як і *пані*) сягає у глибоку давнину й має прямі відповідники в слов'янських, іранських, індійських, балтійських мовах, де позначене високим соціальним статусом упродовж усієї своєї фіксованої й нефіксованої історії. В іранських і деяких південнослов'янських мовах (сербська, хорватська) воно набуло форми *ban*, як і у “Велесовій книзі”. Проте в Україні, порівняно з Польщею й Чехією, слову *пан* ведеться не солодко, і що найприкріше — його вилучено з ужитку в споконвічній сфері — військовій, яка його й породила.

Утворені від індоєвропейської основи *pa* “захищати, охороняти, берегти”, слово *пан* і численні похідні імена та назви несуть найдавніші поняття й уявлення світоглядного, соціального, магіко-юридичного, військового плану. Первісно

“захисник, охоронець, воїн” слово *пан* розвинулося до значень “господар, володар, правитель, князь, гетьман”, воно безпосередньо стосується воїнського стану, недвозначно вказує на право й обов'язок воїна — захищати, охороняти, берегти. А давнє українське суспільство, як і давньоіндійське, давньоіранське й скіфське, знало поділ суспільства на стани — жерців, воїнів, землеробів і залежних общинників. Ще в V ст. до н.е. Геродот повідав скіфську легенду про чотири дари, що впали з неба, — золоті чашу, сокиру, плуг і ярмо. Ці магічні предмети й символізують чотирьох предків скіфського суспільства: чаша — атрибут жерців, сокира — воїнів, плуг — землеробів, ярмо — залежних общинників. А скіфи, впевнено стверджує “Велесова книга”, теж *кравенці*, тобто українці, бо *кравенці* — давня форма сучасного етноніму *українці* й озна-

чає *коровичі, бичичі, туричі*, тобто і *воїни*. А українці в усі часи мали статус першокласних воїнів.

Про такий суспільний поділ і воїнський стан у предків сучасних українців свідчать їхні прізвища, що відбивають усі ті чотири терміни на означення суспільних станів, як і в індійців та іранців. Воїнську верству в них означає термін *кшатр-хшатр-хсахр* — “сила, влада”, з яким споріднене наше *цар*, зафіксоване в численних українських прізвищах — *Цар, Царко, Царик, Царук, Царюк, Царів, Царич, Царчук, Царевич, Царенко, Царченко, Цариченко, Царовський* тощо. Це не означає, що предки сучасних носіїв цих прізвищ належали до царського роду, а свідчить про те, що вони належали саме до воїнського стану, звідки походили й царі та князі. Тож не варто підрубувати свої прапорені, які з правічних глибин беруть життєдайні соки

й живлять дерево українського роду. Ми маємо зберегти, захистити й передати в усій повноті та чистоті своїм нащадкам заповіданий нам високий предківський спадок — нашу мову. Справіку *пан* — суто воїнський термін. Тому негоже позбавляти захисника Вітчизни цього високого й гордого слова, яке завжди належало йому, підносило його і постійно надихало: ти — захисник, ти — охоронець, ти — воїн. Зрікатися в українській армії слова *Пан*, яке й означає *Захисник, Оборонець, Воїн*, — це зрікатися тисячолітніх воїнських і козацьких традицій, цілого пласта своєї давньої й славної історії. Так можна зректися й інших наших прадавніх, високих і святих слів. Ці слова не перестають закликати-благати — *плекайте, захищайте, охороняйте, бережіть!* Свою мову, віру, культуру, свій народ, свою державність. Свое майбуття.